

या अंकांत—

- १ स्वामी विवेकानंद आणि शिक्षण प्रसार
- २ श्रीसाईबाबांसंबंधी माझे कांहीं अनुभव
- ३ कांहीं बोधपर कथा
- ४ मानव जन्माचे महत्व
- ५ सहुरुची भेट
- ६ आत्मसंशोधन करून पहा
- ७ नामस्सरणाचे माहात्म्य
- ८ कर्मयोग
- ९ साक्षात्कार
- १० ईश्वर—साक्षित्वाच्या खुणा
- ११ समाधीनंतरही भक्तांना दर्शन
- १२ शिवशक्तीचा खेळ
- १३ शिरडीवृत्त

श्री साई वा कसु धा

आत्मस्वरूपाचा शोध घेणे हे आहे आपले अंतिम कर्तव्य. ते साध्य करण्यासाठी जो भेदभावाच्या पलीकडे गेला आहे व ज्याला आत्मस्वरूपाची ओळख झाली आहे अशा, सद्गुरुची जरूरी असते. तेथे तर्कशास्त्राचे किंवा पांडित्याचे शहाणपण चालत नाही. तर्कशास्त्रज्ञ आणि पंडित तुम्हांला चक्रासारखे गरगरां फिरवितील. त्यांना तुमची बुद्धि स्थिर करतां येणार नाही. तुमच्या अंतःकरणांत पसरलेला काळोख दूर करून तुम्हांला 'तमसो मा ज्योतिर्गमय' नेणारा केवळ एक सद्गुरुच.

—श्रीसाईसचित

श्रीसाईलीला

[शिरडी संस्थानाचे अधिकृत मासिक.]

वर्ष ४९ वें]

एप्रिल १९७०

[अंक १ ला

: संपादक :

श्री. द. दि. पाटणकर

वार्षिक वर्गणी रु. ५ (ट. ख. सह)

टे. नं. ४४३३६१

: कार्यालय :

साईनिकेतन, डॉ. आंबेडकर रोड, खोदादाद सर्कल जवळ,
प्लॉट नं. ८०४ बी, दादर, मुंबई १४

✽ सं पाद की य ✽

स्वामी विवेकानन्द आणि शिक्षण प्रसार

प्रियवाचक—

माणूस शिक्षणानें खराखुरा माणूस होतो. त्याच्यांत माणुसकी येते. ज्याला शिक्षणाचा गंध लागला नाही त्याची वृत्ति पशूसारखी असल्यास नवल नाही. माणसांतील माणुसकी जागृत करणे, मी कोण आहे ? मी पुरुषोत्तम आहे व मी मनांत आणलें तर वाटेल ती कर्तवगारी करून दाखवीन असा आत्मविश्वास उत्पन्न करणे हें शिक्षणाचे कार्य. ‘नर करणी करे, तो नरका नारायण हो जाय’ ही पराक्रमाची भावना माणसांत निर्माण करणारें तें शिक्षण.

अशी कर्तवगार नि पराक्रमी माणसें जागोजाग मोठ्या प्रमाणांत निर्माण झाली पाहिजेत. त्यांनी देशाचें पुढारीपण स्वीकारले पाहिजे. व स्वतःच्या उद्धाराबोवर त्यांनी देशोद्धारास हातभार लाविला पाहिजे.

स्वामी विवेकानन्द हे आपल्या देशांत एक फार मोठे द्रष्टे महापुरुष होऊन गेले. त्यांना अशा प्रकारच्या शिक्षणप्रसाराची तहान लागून राहिलेली होती. योग्य शिक्षण व तें संपादन करून बाहेर पडलेले तरुणच देशाचे दारिद्र्य व दैन्यावस्था दूर करून देशाला प्रगतिपथावर आणु शक्तील असें त्यांना निश्चितपणे वाटत असे.

शिक्षणानें माणसांत अशी माणुसकी आली पाहिजे तसाच तो सुसंस्कारसंपन्न-ही बनला पाहिजे. थोडक्यांत सांगावयाचे म्हणजे माणूस ज्ञानसंपन्न शास्त्रसंपन्न व सुसंस्कारसंपन्न झाला पाहिजे. असाच माणूस स्वतःचा व देशाचा उद्धार करूं शकेल. हें सारे उपयोगी तत्त्वज्ञान स्वामी विवेकानन्द यांनी आयुष्य-भर व्याख्यानांच्या नि लेखांच्याद्वारे जनतेपुढे मांडिले.

शिक्षणक्षेत्र हैं एक पवित्र तसेच व्यक्तीच्या व देशाच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाचें कार्यक्षेत्र आहे. शिक्षण जसें मुलांना मिळाले पाहिजे, तसेच तें मुलींनाही मिळाले पाहिजे. किंबहुना वरील तत्त्वानुसार शिक्षणाची आत्यंतिक जरूरी जर कोणाला असेल तर ती आमच्या मुलीबाळींनाच होय. विवेकानंदशिष्या भगिनी निवेदिता यानी हे त्याकाळीं बरोबर ओळखलें होतें. विवेकानंदानीं परदेशीं जाऊन जीं मानवोत्कर्षाचीं दिव्यतत्वे जगापुढें व भारतीयांपुढें मांडिलीं त्या तत्त्वप्रणालीच्या परिणाम अनेकांवर झाला. मिस मार्गरेट ऊर्फ भगिनी निवेदिता ह्या त्यापैकीं एक होत्या. स्वामीजींचे शिष्यत्व पत्करून भारतांत आल्यानंतर येथील धर्माशीरीति-रिवाजांशीं व सर्व गोर्धांशी त्या एकजीव झाल्या व आपल्या गुरुदेवांच्या प्रेरणेनुसार त्यानीं मुलींचे शिक्षण कार्य हाती घेतलें. सुयोग्य माताच मुपुत्रांना जन्म देऊन त्यांची योग्यप्रकारे जोपासना करूं शकतील ही त्यांची दृढ श्रद्धा होती. आणि म्हणूनच त्यांनी स्वीशिक्षण-कार्याला स्वतःला वाहून घेतलें. भारताला व गुरुदेवांना हीच माझी देणगी; कोणती? मुलींना सुयोग्य शिक्षण देऊन त्या आदर्श माता बनण्यास योग्य होतील अशा प्रकारचा त्याचा पाया घालणे. त्यांनी गुरुप्रेरणेने स्वीकारलेलें हैं कार्य साधेसुधे नव्हतें आणि आयुष्याच्या अखेरीपर्यंत या पवित्र कार्यासाठींच त्यांनी आपलें सारें जीवन खर्च केलें.

ही आठवण येथें होण्याचें कारण आहे. स्वामी विवेकानंद यानीं जे जे विचार आपल्या देशबांधवांपुढें मांडिले ते भारलेले व चैतन्यपूर्ण होते. भारलेले आणि चैतन्यपूर्ण या दृष्टीने कीं त्या विचारांत जीवंतपणा होता, मेलेल्यांना जीवंत करण्याची व दुसऱ्यांना भासून टाकण्याची किमया त्या विचारांमध्ये होती. त्यामुळे अनेक ठिकाणचे अनेक तरुण कार्यप्रवृत्त झाले. आपण आपल्या देशबांधवांसाठी त्या तत्त्वानुसार कांही ना कांही केले पाहिजे ही जाणीव त्यांच्यांत निर्माण झाली.

आज आमच्या दृष्टीपुढें विवेकानंदांच्या तत्त्वज्ञानाने, नव्हे तर त्यांच्या अमृतवाणीने संजीवन पावलेले, एक प्रकारच्या पवित्र जिहीला पेटलेले कांही महाभाग येतात. त्यापैकीं दोन टोकाला असलेल्या दोनच विवेकानंद-वेढ्यांच येथें उल्लेख करावयाचा आहे.

त्यांपैकी एक आहेत अगदी एकाकी शिलेदार ! विवेकानंदांचे विचार, त्यांची महान तत्त्वे घरोघर पसरली पाहिजेत, त्यासाठी आपण कांही तरी केलेच पाहिजे हीच त्यांची आंतरिक तळमळ. त्यांनी काय करावे ? त्यांनी एक लहानसे जुने पुराणे ट्रैडल मिळविले, कसाबसा टाईप मिळविला, स्वतः टाईप जुळवाशला शिकले ! हे सर्व कशासाठी ? आपण जीं विवेकानंद तत्त्वज्ञानाची पारायणे केली, ज्यामुळे आपण भारले गेलें; ती तत्त्वे येनकेन प्रकारेण घरोघर पोचती केली पाहिजेत. ज्याच्यामध्ये स्वामी विवेकानंदांचे मार्गदर्शक तत्त्वज्ञान आले आहे. अशीं ४१६ ओळीत मावणारीं तत्त्वे निवङ्गून काढायची व सहज जातां जातां कोणालाही वाचतां येतील अशा छोट्या कागदावर तीं छापून काढायचीं. त्याच्या हजारे प्रती काढायच्या आणि घरोघर कचेच्या कचेच्यांतून, बसमधून, व आगगाडीतून प्रवास करीत असतां तीं जो समोर दिसेल त्याच्या हातीं सुपूर्द, करायचीं त्यातच आनंद आणि अथपासून इतिपर्यंत हा सारा कारभार एकाकी, एकट्याने पार पाडावयाचा.

हे झाले त्यांचे चिमुकले परंतु प्रभावी कार्य. त्याशिवाय विवेकानंद तत्त्वज्ञानाची ओळख करून देणाऱ्या छोट्या पुस्तिका छापून काढून त्या वाटण्याचाही त्यांचा कारभार चालू आहे. कधी तरी हासभास नसतां चटकन् येतील पुस्तिकेचे कार्य कुठवर आले तें सांगतील आणि पटकन् उठून जातील ! कांहीं देणे नाहीं धेणे नाहीं !

स्वामीविवेकानंदांच्या तत्त्वज्ञानाने भारत्या गेलेल्या दुसऱ्या एक कार्यकर्त्यांचा व त्यांच्या कार्य विस्ताराचा येथे अल्पसा परिचय करून घावयाचा आहे,

वरील सदृगृहस्थाप्रमाणे ते एकाकी मात्र नाहीत, ते सुसंघटक आहेत. अनेक विद्वान, आपल्या उद्दिष्टाला पोषक व प्रेरक अशीं माणसे जवळ करून त्यांना कामाला ऊंपल्याशिवाय आपला कार्यभाग व्यापक प्रमाणांत सिद्धीला जाणार नाहीं, हे अचूक ओळखून त्यानीं समव्यसनी व त्यागी माणसे निवङ्गून तीं जवळ केली व आपल्या कार्यांचा पाया १९५५ साली घातला.

गीतामाईच्या व स्वामी विवेकानंदांच्या शिकवणुकीने ज्यांच्या मनावर अपरंपार मोहिनी घालून त्यांना कार्यप्रवृत्त व निष्ठाप्रवण बनविलें त्यांचें नांव आहे श्री. बापूजी साळुंखे.

एखादा उच्चध्येयाने झपाटलेला माणूस ध्येयसिद्धीसाठीं काय वाटेल ते त्याग व त्यासाठीं वाटेल ते परिश्रम करूं शकतो. त्यासाठीं जस्तर असलेले सामर्थ्य भगवंताकडून त्याला मिळत जाते. त्याची वृत्ति कणखर बनते. खतः-संबंधींची मायाममता लयाला जाते आणि इतरेजनासंबंधीं अपरंपार प्रेम वाढू लागते. तुकोबानीं म्हटल्याप्रमाणे 'बुडते हे जन न पहावे डोळा' अशी त्यांची वृत्ति बनते. बापूजी साळुंखे हे तशा वृत्तीचे एक साधक आहेत असे म्हटल्यास अतिशयोक्ति होणार नाहीं.

ज्ञानसंपन्न, विज्ञानसंपन्न व सुसंस्कारसंपन्न मानव निर्माण करणे व त्यासाठीं शक्य त्या परीने झटणे, ही त्यांची साधना आहे. तिचा अल्प प्रमाणांत शुभारंभ करून आतां वर सांगितल्याप्रमाणे पंधरा वर्षे होत आलीं. या काळावधींत त्यानीं काय संपादन केले?

या कार्यसाठीं श्रीस्वामी विवेकानंदशिक्षण संस्थेची पद्धतशीरपणे स्थापना करून समविचारांचे व समानध्येयाने. प्रेरित झालेले कांहीं कार्यकर्ते त्यानीं जवळ केले व ही संघटना उत्तरोत्तर मजबूत व प्रभावशाली बनावी या उद्योगास ते लागले. कोल्हापूर व सातारा या जिल्ह्यांत शिक्षण कार्यांचे प्रथमारंभी बीजारोपण करण्यांत आले असलें तरी तेवढ्यावर बापूजींचे नि त्यांच्या सहकाऱ्यांचे समाधान होण्यासारखे नव्हते. त्यांची आकांक्षा निदान सारा महाराष्ट्र जागवावा अशी होती, ती आज सर्वस्वी पूर्णत्वास आली नसली तरी ती पूर्णत्वाकडे आज झपाट्याने वाटचाल करीत आहे.

कोल्हापूर व सातारा या दोन जिल्ह्यांत जवळ जवळ शंभर शिक्षण संस्था, विवेकानंद शिक्षण संस्थेतफें आजकाळ मोठ्या कार्यक्षमतेने चालू असून शिवाय सांगली, सोलापूर, रत्नागिरी, कुलाबा, ठाणे, बीड, पुणे, बेळगांव, उसमानाबाद वगैरे अनेक जिल्ह्यांतून त्या शिक्षण संस्थेतफें व तिच्या ध्येय धोरणानुसूप अनेक शिक्षणसंस्था आज चालू आहेत.

थोडक्यांत सांगायचे झाल्यास या संस्थेतर्फे सध्यां नऊ महाविद्यालयें, सुमारे दोनशेच्यावर हायस्कुले व वसतिगृहे उत्तम प्रकारे चालू आहेत व त्यांतून सुमारे पसतीस हजार विद्यार्थ्यांना विद्यामृत पाजले जात आहे.

अंतःकरण पेटलेला ध्येयवेडा एक माणूस सुसंघटना बनवून व आपल्याठार्यां असलेल्या गुणवत्तेच्या बळावर कार्याचा केवढा पसारा मांझूं शकतो त्याचें हें एक उदात्त नि अनुकरणीय उदाहरण आहे.

विशिष्ट ध्येयोने प्रेरित होऊन शिक्षण प्रसारासारखे पवित्र कार्य चालविणाऱ्या या शिक्षण संस्थेवर व तिच्या चालकांवर संकटे नाहीं आलीं तरच्च नवल ! संकटे आलीं व येताहेत, संकटांशिवाय जीवनांत मजा नसते, खळबळ नाहीं, मळमळ नाहीं व निश्चित तें कसले आलें आहे जीवन ! जीवनांत कसोटीचे प्रसंग आले पाहिजेत. त्यासाठीं जीवाचें रान करण्याची संधी कार्यकर्त्याला लाभली पाहिजे. आम्नींत घालून तापवून लाल केल्याशिवाय सुवर्णाची खरी कसोटी लागत नाही. तशा कसोटीतून विवेकानंद शिक्षण संस्थेला व तिच्या चालकांस जावें लागलें आहे. परंतु प्रतिक्षणीं अधिकाधिक तावून सुलाखून बाहेर पडण्यास त्या संकटांचा त्यांना सहकार लाभलेला आहे.

या शिक्षणसंस्थेच्या कार्याची व त्याच्या व्यापाची अल्प कल्पना करून देण्यांत आली; अशा या शिक्षणसंस्थांतून शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थी-विद्यार्थिनीपुढें कोणतें उच्च ध्येय असेल व कोणत्या ध्येयपूर्तीसाठी चालक मंडळी झटून प्रयत्नशील असतील हें का वेगळे सांगायला पाहिजे ?

गेलीं षंधरा वर्षे अविरतपणे व विशिष्ट ध्येयाने चालविलेल्या या शिक्षण कार्याला व तें चालविणाऱ्या संस्थांना आम्हीं सुयश चिंतितों व भावी काळांत स्वामी विवेकानंदांप्रमाणे सत्य, चारित्र्य, त्याग नि प्रामाणिकपणा या सङ्गुणांना जीवनांत महत्व देणारे समाजसेवक नि देशसेवक अधिकाधिक प्रमाणांत निर्माण होऊन देशाचे पांग फेडण्यास समर्थ होवोत अशी इच्छा करतों.

श्रीसाईबाबांसंबंधी माझे कांहीं अनुभव

मूळ लेखक — श्री. जगदीश क. सुनशी

शिरडीचे श्रीसाईबाबा म्हणजे एक चमत्कार आहेत. त्यांचा देह हैं जग सोङ्गन गेल्यास अनेक वर्षे झाली. परंतु संकटप्रसंगी त्यांचे श्रद्धापूर्वक स्मरण केले असतां भाणूस संकटमुक्त होतो असें त्यांच्या स्मरणांत सामर्थ्य आहे व हा विश्वास उत्तरोत्तर वृद्धिंगत होत चालला आहे. बाबांनी कोणताही पंथ सुरु केला नाही किंवा कोणताही एखादा नवीन धर्म सुरु केला नाही. परंतु त्यांच्या शिकवणुकीत सर्वधर्मांचे सार एकजीव झालेले आढळून येते. परंतु त्यांच्यावर श्रद्धा ठेवणारे व त्यांना मानणारे भक्त देशभर आहेत, एवढेच नव्हे तर परदेशांतूनही त्यांचे भक्त आढळून येतात. त्यांत हिंदु मुसलमान आहेत त्याच प्रमाणे पारशी, खिश्चन वगैरे समाजांतील भक्तही आहेत.

चमत्कारावर विश्वास

आपल्यापैकी अनेकांनी किंवा सर्वांनी दैवी चमत्कारांबद्दल ऐकले असेल. आम्ही या जगांत वावरणारी सुशिक्षित माणसें अनुभवाच्या, विचाराच्या कसोटीस उत्तरल्याशिवाय कोणत्याही चमत्कारावर किंवा घटनेवर विश्वास ठेवायला तयार नसतो. प्रत्येक माणसांत मोठेपणाचा व शहाणपणाचा थोडाफार अहंकार असतो व त्यावर तो जगत असतो. कोणाच्याही असो

चमत्कारावर विश्वास ठेवणे म्हणजे स्वतःचा पराभव मान्य करणे असें त्याला वाटते. त्यामुळे त्याच्या अहंकाराला धक्का पोहोचतो. अंगी असामान्य नम्रता, सदाचार व प्रामाणिकपणा असल्याशिवाय चमत्काराचे अस्तित्व मान्य करायला सहसा कोणी तयार होत नाही.

चमत्कार घडविणारी शक्ति

चमत्कार उगाच घडून येत नाहीत. ती घडून आणणारी कोणती तरी शक्ति असते. तशी शक्ति या जगांत बावरत आहे याला मान्यता द्यावी लागते. त्याला मान्यता द्यावयाची तर अहंकाराला फाटा देणे जस्तर असते. ती तयारी झालेली असावी लागते. त्यासाठी विचारमीमांसा व कारणमीमांसा बाजूला गुंडाळून ठेवणे प्राप्त असते. विचारांच्या सहाणेवर घासून पहाण्याची ईर्षा बाळगली तर हाताला कांहीं लागणार नाही. हें असें कां घडलें याचा पटणारा खुलासा करण्यापलीकडचे हें प्रकरण आहे. हे चमत्कार कसे घडतात याचें समाधान करण्याजोरें उत्तर कोणी देऊ शकत नाही, परंतु महात्माजींच्या शब्दांत सांगायचें ज्ञाल्यास ती अर्वणीय आश्र्यकारक अशी या जगांत बावरणारी एक दिव्य शक्ति आहे व ती सर्वव्यापी आहे. कोणतीही गोष्ट शाब्दीत कस्तु दाखवितां आल्याशिवाय ती खरी मानायची नाहीं हें वकिलीच्या व्यवसायांतील एक तत्त्व आहे आणि अशा प्रकारचा वकिलीचा व्यवसाय करणारा मी एक माणूस आहे. माझ्या जीवनाची पार्श्वभूमि ही अशा प्रकारची आहे आणि तिच्या छत्राखालीं बावरत असतां, व तशा प्रकारच्या विचारसरणीशीं माझे जीवन संलग्न झालें असतां माझा साईबाबांच्या नांवाशीं संबंध जडून आला तो कसा जडून आला, हें मला येथें सांगायचें आहे.

हैद्राबादेतील रक्षाकारांची चळवळ

ही आहे १९४८ सालांतील एक घटना : मी आणि माझी पत्नी अशी दोघेही आम्हीं बंगलोर ते मुंबईचा प्रवास पहिल्या वर्गांच्या डब्यांतून करीत होतो. आमच्या त्या डब्यांत आम्ही एकंदर माणसें होतों सहा. आमच्याशिवाय एक वृद्ध जोडपै व दोन मुलें. डब्यांत वेळ कसा घालवायचा म्हणून आम्ही दोघांनी त्या दोन मुलांस बरोबर घेऊन पत्ते खेळत होतो. वृद्ध गृहस्थ प्रार्थनेत मध्य झालेले होते आणि त्यांची पत्नी आमच्या खेळाकडे पहात होती. त्याकाळी

हैद्राबाद संस्थानांत रझाकार चळवळ जोरांत चालू होती. त्यामुळे त्या संस्थानां-
तून जाणाऱ्या मार्गानें आम्हीं प्रवास करू नये असा आम्हाला वडीलधाऱ्या-
माणसांकडून सल्ला मिळाला होता; परंतु आमच्यांत तरुण रक्त सळसळत होते-
ना ? धोक्याला न घावरतां त्याला धैर्यानें तोड देणे हा आमचा हक्क आहे, नाहीं
का ? संकटांस घावरून कसें चालेल ? तेव्हां तो पोक्त सल्ला आम्हीं मानला नाहीं
आणि निघालो त्याच मार्गानें प्रवासाला !

आमच्या गाडीवरील हृष्टा

आमच्या गाडीनें हैद्राबाद संस्थानांतील शेवटचे स्टेशन सोडले होते-
आणि ती गाडी सोलापूर जिल्ह्यांत प्रवेश करू लागली होती. इतक्यांत
एकाएकी आमची गाडी मध्येच थांबविण्यांत आली. गाडी थांबविण्यांत आली तें
गंगापूर स्टेशन होते. स्टेशनच्या बाहेर हातांत बंदुका, लाठ्या व इतर नाना-
प्रकारची हत्यारे हातांत असलेला रझाकारांचा बराच मोठा जमाव आरडा-
ओरड करीत पुढे घुसू पहात होता !

गाडी स्टेशनात थांबतांच रझाकार पुढारी मोठमोठ्याने ओरडत होते.
“मुसलमान असतील त्यांनी गाडी बाहेर पडावे आणि जे हिंदु असतील त्यांची
कत्तल करण्यात यावी ! भयंकर वातावरण होते ते !” तो मृत्यूशीं सरळ
सामना होता.

आम्हीं कसे बचावलों ?

गाडी थांबण्याच्या सुमारास आमच्या डब्यातील वृद्ध गृहस्थाने दरवाजे
एकदम बंद करण्याचा व कड्या लावून टाकण्याचा आदेश देताच आम्ही
तो आदेश तात्काळ अमलात आणिला. सर्व डब्यांतील लोकांना बाहेर खेचून
काढून त्याना वाटेल तशी मारझोड करण्यात येत होती व त्यांच्या जवळील
सामान सुमानाची अंगाखांद्यावरील मौल्यवान् वस्तूंची लूट करण्यांत येत होती.
त्या लोकांच्या भयानक आरोळ्या व करुण किंकाळ्या आमच्या कानीं सतत
पडत होत्या ! त्या गडबडीत तिसऱ्या वर्गातील कित्येक प्रवासी चीज
वस्तू जागच्याजागीं टाकून जवळपासच्या शेतांत घुसले व अशारीतीने कित्येकांनी
आपला जीव बचावला, परंतु मागे राहिलेले त्यांच्या सामानाची लुटालूट झाली
हें सांगायलाच नको.

तें भीषण दृढ़य

कित्येक रङ्गाकारानीं आमचा डबा उघडून आत घुसण्याचे आटोकाट प्रयत्न केले; परंतु त्यांना त्यांत यश मिळालें नाहीं! सभोवार भयंकर कोलाहल चालू होता. करुण किंकाळ्यांनी तेथील वातावरण भरलेले होते; परंतु आमच्या शेजारी बसलेले वृद्ध गृहस्थ आपल्या प्रार्थनेत सर्वस्वीं मग्न झालेले होते!

शेवटी आम्ही सोलापुर स्टेशनांत सुखरूपपणे पोहोचलों तेहां तेथें आम्हाला अधिकृतरीत्या समजलें कीं लुटारू व खुनी रङ्गाकारांच्या कूर तावडी-तून फक्त आमच्या डब्याशिवाय एकही डबा सुटला नाहीं. बचावला तो फक्त आमचाच डबा! केवढी आश्र्याची घटना आहे ही!

सोलापूर स्टेशन यायला पांच तासांचा अवधी लोटावा लागला. आम्ही त्या भयाण संकटांतून पार पडून आतां सुरक्षित ठिकाणी येऊन पोहोचलों होतों. आमच्याबरोबर प्रवास करणाऱ्या त्या वृद्ध गृहस्थांच्या पत्नीकडून आम्हाला समजलें कीं त्या गृहस्थास रक्तदाबाचे व हृदयविकाराचे झटके येत असल्यामुळे रङ्गाकारांच्या हालचालीमुळे हैद्राबादसंस्थानांतील आपली चीजवस्त व पैसाअडका घेऊन आम्हीं पळत सुटलों आहोत. यापेक्षां ती माउली अधिक काहीं बोलली नाहीं.

सोलापूर स्टेशनांत दाखल

सोलापूर स्टेशनांत सुखरूपपणे येऊन पोहोचल्यानंतर तेथे लष्करी अधिकाऱ्यांनी आमच्या जबान्या घेतल्या व नमूद करून ठेविल्या. रङ्गाकारांच्या तावडींतून आम्हीं सहीसलामत निभावलों खरे; परंतु तो दुर्धर प्रसंग विसरून जाण्यासारखा नव्हता. त्याचा ठसा आमच्या मनावर चांगला उमटला होता! त्यामुळे कित्येक दिवसपर्यंत माझी पत्नी रात्रीं अपरात्रीं एकाएकीं दचकून जागी होत असे. भीतीने तिच्या मनाची चांगलीच पकड घेतली होती.

याप्रसंगास कांहीं दिवस लोटल्यानंतर सुंबईत असतां एका मासिकांत त्या प्रसंगासंबंधी प्रसिद्ध झालेली हकीगत माझ्या एका मित्रानें मला दाखविली. ती हकीगत आमच्या सोबत असलेल्या त्या वृद्ध गृहस्थानें लिहिलेली होती, त्यांत त्यानीं लिहिलें होतें कीं, रङ्गाकारांचा हळा आमच्या गाढीवर झाला, त्यावेळी

मी श्रीसाईबाबांचा प्रार्थनेच्या स्वरूपानें धांवा करीत होतो. बाबानीं माझी प्रार्थना ऐकिली व त्यामुळे आमच्या डब्यांतील मंडळीचा बचाव ज्ञाला, त्या रझाकारांना आमच्या डब्याच्या बाबतीत हतबुद्ध व्हावें लागले ! आणि त्या प्रसंगाचा साक्षीदार म्हणून त्यानीं माझ्या नावाचा उल्लेख केला होता.

वृत्तपत्रांतील अहवाल

त्या वृद्धगृहस्थानें माझ्या नावासह प्रसिद्ध केलेल्या त्या हकीगतीचा खरेखोटेपणा पडताळून पहाण्यासाठी तो मित्र माझ्यापाशी आलेला होता. मी त्याला सांगितले कीं त्या लेखांतील सर्वे गोष्टी अगदी सत्य आहेत. तसेच त्या आगगडीतील सान्या डब्यांतील लोकांना रझाकारांच्या क्रूरपणास व छुटालुटीस तोंड घावें लागले परंतु त्यांतून बचावला तो फक्त आमचाच डबा हेही खरें आहे. त्यावेळीं ते वृद्ध गृहस्थ जिवाच्या आकांतानें अगदी मनापासून प्रार्थना करीत होते हीही गोष्ट खरी आहे.

याशिवाय माझ्या त्या मित्राला असेही सांगितले कीं यापूर्वी मी शिरडीच्या साईबाबासंबंधी काहीएक एकलेले नाही. हा एक दैवी चमत्कार आहे कीं एक आकस्मिक घडलेली घटना आहे हें काहीं मी सांगू शकत नाहीं. त्यापासून जो काय बोध घ्यायचा तो घेण्यास तूं मोकळा आहेस.

ही एकंदर घटना नंतरच्या काळांत माझ्या स्मरणांत दीर्घकाळ दबा घरून राहिली असली व या विषयावर मित्रांशीं चर्चा करण्याचे अनेक प्रसंग आले असले तरी शिरडीच्या साईबाबांचा दीर्घकाळपर्यंत मला जवळ जवळ विसर पडला होता.

त्यानंतर दुसरा प्रसंग

त्यानंतर १९५३ सालच्या आरंभकाळांत मी साईबाबांच्या नावाशीं पुन्हा जोडला गेलो. तो काळ माझ्या पत्नीच्या व माझ्या दृष्टीनें चिंतेचा होता. माझी पली फार आजारी झाली. तिच्या जीवनांतील तो गंभीर स्वरूपाचा आजार होता. त्यामुळे तिला दीर्घकाळ इस्पितळांत कंठावा लांगला. त्यामुळे ती अत्यंत दुःखी कष्टी झाली होती. माझ्या व्यवसायाच्या दृष्टीनेही तो काळ चिंताजनक होता. माझ्या भागीदारांशीं माझे मतभेद झाले होते. आणि ताटातुटीचा प्रसंग

उद्भवतो. कीं काय असें वाढूं लागले होतें. एकंदरींत त्या काळांत माझ्यापुढे गहन प्रश्न उमे राहिले होते आणि त्यांतून कशी सुटका करून घ्यावी हें सुचत नव्हतें.

बाबांची तसबीर पाहिली

माझ्या कचेरीच्या मार्गावर एक फेममेकरचे दुकान आहे. त्याच्या दुकानाबाहेर शिरडी साईबाबांची एक तसबीर टांगलेली होती, ती जातां जातां माझ्या दृष्टीस पडली. त्या तसबिरीखाली साईबाबांचा संदेश होता. तो मी वाचला, “तुम्ही माझी आठवण करा म्हणजे मीही तुमची आठवण करीन व तुमच्याकडे पाहीन !” असा अर्थाचा त्यांचा तो संदेश होता. ती तसबीर त्या ठिकाणी किती दिवस होती हे मी सांगू शकत नाही परंतु १९५३ च्या आरंभ काळांत ज्या काळी मी संकटांत सांपडलो होतीं त्याच काळांत ती माझ्या दृष्टीस पडली. व तिच्यावर माझे लक्ष खिळले गेले,

बाबांच्या संदेशाने मनाची पकड घेतली

आणि त्यावेळी काय झाले ? गाडीत पाहिलेले ते प्रार्थनामऱ्य वृद्ध गृहस्थ आणि आमच्या आगगाडीवर रङ्गाकारांचा झालेला तो भीषण प्रसंग आणि साईबाबांच्या कृपेने झालेली आमची सुटका या साञ्या घटनांची मला आठण झाली आणि हळूहळू त्या संकटकाळांत माझ्या मनावर त्या तसबिरीने व तिच्या खालील संदेशाने माझ्या मनाची जबरदस्त पकड घेतली ! आणि त्यानंतर एके दिवशी माझ्या मनोभावना माझ्या पत्नीला मी बोलून दाखविल्या, तसेच साईबाबांची तसबीर मिळवून त्यांची भक्तिभावाने पूजा अर्चा करण्याची माझी इच्छाही मी तिला बोलून दाखविली. माझ्या पत्नीने माझ्या या बेताला तात्काळ व मोठ्या खुषीने संमती दर्शविली.

घरी तसबिरीची पूजा

त्यानंतर आम्ही बाबांची ती तसबीर विकत घेतली व घरी आणून तिची योग्य स्थानीं स्थापना केली. तिच्यापुढे दिवाबत्ती करून आम्ही बाबांची मनोभावे प्रार्थना केली कीं, बाबा ! आम्ही संकटांत सांपडलो आहोत. यांतून आमची सुटका करणारा तुमच्याशिवाय दुसरा कोण आहे ? आणि नंतर थोड्याच दिवसांनी आमच्या पुढील बिकट प्रश्न समाधानकारक रीतीने सुटत गेले आणि आमचे जीवन निश्चितपणे मार्गास लागले.

आम्हीं संकटपार कसे झालों

हा जो दुसरा प्रसंग सांगितला त्यांतून आम्हीं सहजासहजीं निभावलों का ? आम्हीं जी प्रार्थना किंवा पूजा केली ती म्हणजे आमच्या मनाचा दुबळेश्या होता का ? की आम्हाला ग्रासून सोडणारे प्रश्न समाधानकारक रीतीनें निकालांत निघाले ते शिरडीच्या साईबाबांच्या कृपेमुळे निकालांत निघाले ? त्या अदृश्य शक्तीनें हा चमत्कार घडवून आणिला काय याचा विचार ज्याचा द्याने स्वतःशीं करून त्याचें काय उत्तर मिळते तें पहावें एवढेंच मी म्हणेन.

घरांत श्रीसाईबाबा म्हणजे सर्वस्व

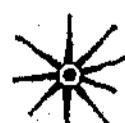
श्री साईबाबांच्या पूजनाचा उपक्रम आमच्याकडे रोजच्यारोज चालू असतो आणि प्रत्येक बाबतींत त्यांचे आशीर्वाद आम्हांला मिळावे अशी आम्हीं प्रार्थना करीत असतो. संकटकालीं तर विचारूच नका. रोजच्या जीवनांत लहान मोठ्या किती तरी घटना घडत असतात त्या सहजासहजीं घडत असतील असें म्हणतां येणार नाहीं. अत्यंत नम्रपणे मला असें म्हणावयाचे आहे कीं त्याच्या मार्गे एक शक्ति असते. त्या शक्तीमुळे ते चमत्कार घडून येत असतात. आणि ती दैवी शक्ति म्हणजे शिरडीचे श्रीसाईबाबा !

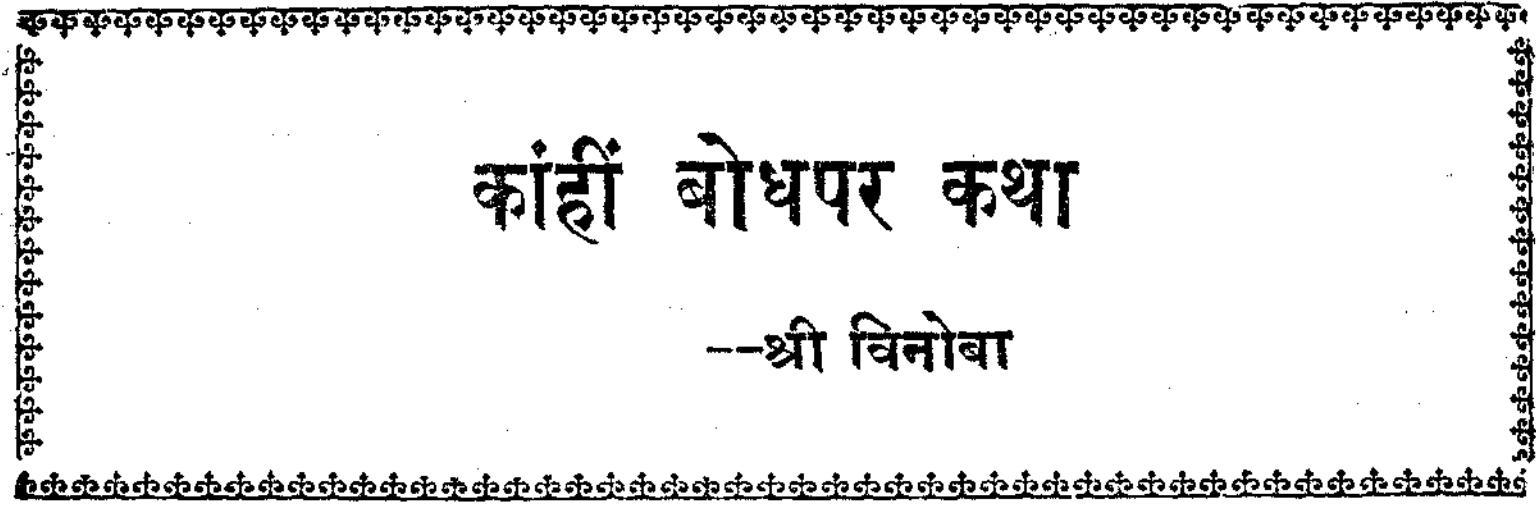
श्रीसाईलीला, इंग्रजी विभाग

या मासिकाच्या मराठी विभागाची अड्ऱेचाळीस पाने कायम ठेऊन त्याशिवाय ज्यांना मराठी वाचतां येत नाहीं अशा मद्राससारख्या इतर प्रांतांतील चाचकांसाठी आठ किंवा सोळा पाने इंग्रजी लेखांसाठी द्यावयाचीं आहेत. ज्यांना या विभागासाठी लेख पाठवायचे असतील त्यानीं ते कृपया, साईनिकेतन, डॉ. आंबेडकर रोड, प्लॉट नं. ८०४ बी, दादर, मुम्बई १४ या पत्त्यावर आठवावे, अशी विनंती आहे.

व्यवस्थापक—

श्रीसाईलीला

कांहीं बोधपर कथा

--श्री विनोबा

पारशांचा देव

ब्रह्म आणि मज्द, दोन अलग अलग नांवे आहेत. ब्रह्म तर हिंदुस्थानांत सर्व लोक जाणतात. ह्या आश्रमाचें नांव 'ब्रह्म-विद्या मंदिर' आहे. इथे बंधु-भगिनी ब्रह्माची उपासना करतात. ब्रह्म तर सर्वत्र भरलें आहे. आषल्यांत आहे. सृष्टींत आहे. पहाडांत आहे. सर्वत्र ब्रह्म आहे, असे समजून सर्वांशीं समान व्यवहार करण्याचा अभ्यास हे लोक करणार. तो त्यांना किती साधतो आहे, हे आताच सांगता येणार नाही. पण त्यांची तशी प्रतिज्ञा आहे.

ब्रह्म सर्वत्र आहे. जेथे पोकळ दिसते, तेथे पण आहे. घनदाट भरून राहिलें आहे. त्याचा साक्षात्कार झाला तर मग काय विचारता? "आनंदाचे डोहीं आनंद तरंग" मग आनंदाशिवाय काही राहणार नाही.

ब्रह्म-जिज्ञासा, ब्रह्म-विद्या हे सर्व शब्द ब्रह्म शब्दापासून आले. ब्राह्मण शब्दहि ब्रह्मापासून आला. ब्राह्मण ही आता जात झाली. तो काही ब्रह्माला जाणत नाही. पण मूळ कल्पना अशी नाही. ब्रह्माची उपासना करणारा, ब्रह्माला जाणणारा तो ब्राह्मण, असें होतें. ब्रह्म परमेश्वराचें एक नांव आहे.

दुसरे नांव मज्द. मज्द हे नांव तुम्ही कोणी ऐकलेलें नाही. ब्रह्म सर्वांनी ऐकलेलें नांव आणि हे न ऐकलेलें नांव. हा पारशी लोकांचा शब्द आहे. पारशी लोक पूर्वी इराणात राहत होते. पुढे त्यांची मुसलमान लोकांशी लढाई झाली. मुसलमान लोकांनी त्यांना सतावलें, पुष्कळशा लोकांना मारलेहि. तेव्हा त्यांच्यापैकी काही लोक तेथून पळाले आणि होडक्यात बसून हिंदुस्थानात आले. होडके म्हणजे काय माहित आहे का? लहान लहान नावा. त्यांत बसून ते

लोक इथे आले आणि तेव्हापासून सतत तेराशे वर्षे इथे राहिले. लाख-सव्वा लाख लोक आहेत. पारशी भारतात आले आणि आपण त्यांना जागा दिली.

पारशात पुष्कळ महात्मे होऊन गेले. त्यांनी हिंदुस्थानात परोपकाराची पुष्कळ कामे केलीत. दादाभाई नौरोजी फार मोठे देशभक्त होऊन गेलेत. ते पारशी होते. तुम्ही कोणी त्यांचें नांव ऐकलें नसेल. जसे महात्मा गांधी, पंडित नेहरू, तसे दादाभाई नौरोजी. ते काँग्रेसचे पहिले अध्यक्ष होते. त्यानंतर लोक-मान्य दिळक आले. नंतर महात्मा गांधी. गांधीनंतर पंडित नेहरू. आणि नंतर तुम्ही पोरे.

जसा आपला वेद आहे तसा त्यांचा अवेस्ता आहे. त्यांच्या देवाचें नांव आहे—‘अहुर मज्द’ तसें नुसतें मज्दच आहे. पण ते ‘अहुरा मज्दा’ म्हणतात. कसे म्हणतात ?

(पांच सात वेळां म्हणून घोष करून दाखविला.)

आता तुम्ही सर्वांनी माझ्याबरोबर म्हणायचें—

अहुरा मज्दा

—अहुरा मज्दा

मज्दा अहुरा

—मज्दा अहुरा

(टाळ्या वाजवून सगळ्यांनी पाच-दहा मिनिटे घोष जोरात केला. विनोबा पूर्णपणे तल्लीन होते. मुलांनी तर त्यांच्या सुरात सूर मिळविला, होताच, पण बाकीची सारी मंडळीहि—शंभराच्या जवळपास—भजनात तल्लीन होती.]

आपण ‘विठोबा रखुभाई’ म्हणतो, तसे ते ‘अहुरा मज्दा’ म्हणतात. अहुर म्हणजे असुर. संस्कृतात असुर म्हणजे राक्षस. पण पारशी भाषेत असुर म्हणजे देव. आणि मज्द म्हणजे महान्. आणि अहुर म्हणजे काय ?

— देव

मज्द म्हणजे काय ?

— महान्

म्हणजे महादेव असा त्याचा अर्थ ज्ञाला. ते भगवंताचें नांव आहे.

आपल्या हिंदुस्थानात आर्य झालेत, त्यांच्या देवाचें नांव ब्रह्म. आणि त्यांचे बंधु, पारशी इराणात होते. त्यांच्या देवाचें नांव मज्द. ह्या नांवाचा आपण आता घोष केला. तो आता तुम्ही घरीं जाऊन आपल्या आईला शिकवा. की विसराल ?

— नाहीं विसरणार.

कसा कराल घोष ?

— अहुरा मज्दा — मज्दा अहुरा —

यहुद्यांचा देव

आपण भगवंताचीं ब्रह्म आणि मज्द हीं दोन नांवे पाहिलीत. आज यव्ह आणि शक्ति हीं दोन नांवे पाहू. त्यातले शक्ति हें नांव आपल्या देशातलेंच. पण यव्ह हें नांव ज्यू लोकांचे आहे. आपण त्यांना यहुदी म्हणतो. हे लोक कुठे राहतात, तुम्हाला ठाऊक आहे का ?

— नाही.

यहुदी लोक तुम्ही पाहिले आहेत का ?

— नाही.

पवनारचीं मुले यहुदी लोकांना कशी पाहणार ? हे ज्यू लोक सर्व जगात पसरले आहेत. आपल्या हिंदुस्थानातहि आहेत. इथे पवनारला दिसणार नाहीत. पण मुंबईकडे दिसतात.

पुष्कळ वर्षांपूर्वीं ते भारतात आले. त्यांना बेनिइश्वराईल म्हणतात. माझा जन्म कुलाबा जिल्ह्यातला आहे. त्या जिल्ह्यात पुष्कळ बेनिइश्वराईल लोक दिसतात. आपल्या भूदानाच्या कामातहि काही आहेत. हे लोक मुख्यतः व्यापार करतात. त्यांच्या देवाचें जें नांव आहे त्याला इंग्रजीत ‘जुहोवा’ म्हणतात. पण यहुदी ‘यहोवा’ म्हणतात. आपण यमुना लिहितो आणि जमुना म्हणतो तसेंच हें. हा यहोवा शब्द आपल्या वेदातला आहे. ऋग्वेदात यव्ह नांव आहे. यहुदी लोकांना तें माहित नाही. एकदा एक मनुष्य माझ्याकडे आला होता. पॅलेस्टाईनचा होता. तेथे यहुदी लोक राहतात. तो मला म्हणाला, की ईश्वराचीं अनेक नांवे लोक घेतात. पण आमच्या देवाचें नांव कोणी घेत नाही. मी त्याला सांगितलें, की मी तुमच्या देवाचें नांव घेतलें आहे — ‘यव्ह शक्ति तू’. तें ऐकून तो म्हणाला, हो

गऱ्या ! आहे आमच्या देवाचें नांव. आम्ही त्याला यहोवा म्हणतो. आम्ही लोक एका कोपन्यात राहतो. आम्हाला कोण पुसते ! पण आम्ही थोडे असलो तरी तुम्ही आमची पर्वा केली.

वेदात यव्ह शब्दाचा अर्थ होतो जवान, तरुण. परमेश्वर तरुण आहे, ही कल्पना आहे. जर तो म्हातारा झाला तर मग मरुनहि जाईल. परमेश्वर नेहमी तरुण आहे. उत्साहाने भरलेला आहे. आता इथे पुष्कळ तरुण लोक बसले आहेत. त्यांना समजलें पाहिजे, की ईश्वर नेहमीच आराध्य आहे. लोक तरुण-पणी ईश्वराला विसरतात आणि म्हातारपणी आठवतात. पण तरुणपणी ईश्वराला विसरायचें नाही. यव्ह म्हणजे सदा तरुण, ताजातवाना, दुबळा नाहीं, मजबूत “युगे अड्डावीस उभा विटेवरी”. कसा आहे ? अड्डावीस युगे झालींत, उभा आहे. दुबळा असता तर उभा राहू शकला असता कां ? पण तो, ‘तुम्ही केव्हांही या, मी उद्धार करायला तयार आहे’ म्हणून उभा आहे. असा परमेश्वर नेहमी बलवान राहणार. तें परमेश्वराचें नांव यहुदी लोक घेतात. हा मधुकर येथे बसला आहे, तो मुंबईचा आहे. त्याला विचारा. त्याने यहुदी लोक पुष्कळ पाहिले असतील. मुंबईला सगळ्या प्रकारचे लोक आहेत. मुसलमान, बोहरी, यहुदी, पारशी, गुजराथी. मुंबई शहर ४० लाखांचें आहे. म्हणजे किती मोठे ? तुम्ही कोणी मुंबई पाहिली आहे का ?

आपलें पवनार आहे ना, त्यापेक्षां वर्धा शहर मोठे. पण सबंध वर्धा जिल्हा त्याहून मोठा आणि असे सहा वर्धा जिल्हे मिळून एक मुंबई. मुंबईत एका घरांत हजार लोक राहतात. इतकी मोठी मुंबई आहे. तेथे यहुदी लोक राहतात आणि ते देवाचें यहोवा नांव घेतात.

दुसरें नांव शक्ति आहे. शक्ति हें आपल्याकडचें नांव आहे. एक असते काली, चंडी. ती वाघावर उभी असते. एक असते महिषासुरमर्दिनी. तिच्याजवळ रेडा असतो आणि त्या रेड्याला ती भाला मारते. ह्या सर्वे शक्तिं देवता आहेत.

मानव जन्माचे महत्व

लेखकः- हे. घ. कुलकर्णी

वनावल (धुळे)

ब्रह्मदेवाच्या सृष्टीत मानव योनीच श्रेष्ठ मानली गेली आहे. कारण या मनुष्य जन्मांतच प्राण्याला पुरुषार्थ साधतां येतो. कर्माच्या अनुरोधाने नाना प्रकारच्या योनीमध्ये फिरत असणाऱ्या जीवात्म्यास भगवदिच्छेने धर्माच्या योगानें स्वर्गाचे द्वार, अधर्माच्या योगानें नरकाचे द्वार, मिश्र अशा धर्माधर्माच्या योगानें या मनुष्यलोकाचे द्वार व निवृत्तीच्या योगानें मोक्षाचे द्वार खुलतें. विविध योनीत जन्म घेऊन ईश्वरकृपेने या मनुष्य देहाचा लाभ होतो.

या मनुष्य देहाची मर्यादा शंभर वर्षाची धरली तर त्यांतील दहा
बाल्यावस्थेत, दहा कौमार्यावस्थेत म्हणजे वीस वर्षे अज्ञानांत जातात. तशीच
शेवटची वीस पंचवीस वर्षे वृद्धावस्थेतील जरारोगांत जातात. बाकी राहिलेल्या
आयुष्यांतील रात्रीचा भाग निद्रा घेण्यांत व विषय सेवनांत निघून जातो आणि
दिवसाचा भाग कुटुंबाच्या पालनपोषणार्थ व प्रबळ मोहानें व दुःखांनी कामाच्या
योगानें गृहांमध्ये आसक्त झालेल्या प्रमत्त पुरुषाच्या बाबतीत व्यर्थ जातो. परंतु
प्रमत्त पुरुष कुटुंबाच्या पोषणार्थ आपल्या आयुष्याचा क्षय होत आहे. आणि
आपण पुरुषार्थाला मुक्त आहोत; हें जाणत नाही. देहाची अशाश्वतता पटत
असतांना सुद्धां व तो सर्व ठिकाणी तापत्रयानें दुःख पावत असतांनाही कुटुंबा-
मध्येच रममाण होऊन राहतो. त्याला कुटुंबामध्ये दुःख आहें असें वाटतच
नाहीं असा पुरुष विद्वान असला तरी आत्मज्ञान मिळविण्यास समर्थ होतोच
असें नाही. अत्यंत भूढ मनुष्याप्रमाणेच तो सुद्धां अज्ञानांत पडतो. पाणपोईमध्ये
ज्याप्रमाणे प्राण्यांचा सहवास क्षणिक असतो, त्याचप्रमाणे मृत्युलोकीं माता
पिता, पुत्र इत्यादिकांचा सहवास क्षणिक असतो, याची जाणीव त्याला होत नाही.

प्राणी ईश्वर कृपेने एकत्र, संयुक्त होतात आणि पुनरपि आपापल्या कर्मासुळे वियुक्त होतात, या ज्ञानाचा भानवाला विसर पडतो. आत्मा हा मृय-

रहित, अक्षय. निर्मल, सर्वव्यापी आणि सर्वज्ञ आहे. परंतु अविद्येमुळे मोहित होऊन सुखदुःखादिकांचा विशेष करून स्वीकार करीत असल्यामुळे शरीर धारण करितो. आणि त्याला लिंगशरीररूप जी उपाधि प्राप्त होते, तोच त्याचा संसार होय. जसें उपाधीचे धर्म उपाधियुक्त वस्तूवर भासमान होतात तसेच ते गुणांच्या योगानें मनाचें ऋमण झाले म्हणजे, आत्मा वस्तुतः परिपूर्ण असतांनाहि तो देहधारी नसल्यासारखा भासवितात. मूलतः देहादि संबंध सत्य नसतांहि त्याविषयी देहाभिमान असणे प्रिय वस्तूशी वियोग. अप्रिय वस्तुशी संयोग; कर्म, अनेक योनीमध्ये प्रवेश, नंतर उत्पत्ति, विनाश, नाना प्रवारचा शोक, अविवेक, चिंता आणि विवेकाची विस्मृति इत्यादि सर्व धर्म आत्मस्वरूपाहून अगदीं निराळे आहेत. त्यांचा आत्मस्वरूपांशी मुळीच संबंध नाही.

अर्थात जोपर्यंत मानवाला आत्मस्वरूपाचे ज्ञान झाले नाही तोपर्यंत आत्मा हा अज्ञानानें आच्छादिलेला राहणार आहे; आणि त्याचे मन कार्याकडेच प्रवृत्त होणार. कारण मन हे नेहमी कर्मेत्तुक असतें आणि त्यामुळेच शरीराला बंधन प्राप्त होते. प्राणिमात्रांना आयास न करितां पूर्व कर्मानीच दुःख प्राप्त होते. आणि त्याप्रमाणेच देहाच्या योगानें इंद्रियांसंबंधी सुखहि सर्व योनीमध्ये ईश्वर कृपेनेच मिळतें.

यासाठीच संसारामध्ये सांपडलेल्या विवेकी स्त्रीपुरुषानें जोपर्यंत सर्वांगांनी परिपूर्ण असलेल्या आपल्या शरीराचा नाश झाला नाही तोपर्यंतच किंवा वेळीच आत्मकल्याणाकरितां सदैव जागृत राहून प्रयत्न केले पाहिजेत. संसार हा असत्य लेखून प्राणी विषयांबाबत विरक्ति धेरूल आणि परमेश्वराच्या चरणांशी उपासना करील त्यास मृत्यूलोकाचे भय वाटणार नाही. नाना प्रकारच्या भयापासून मुक्त होण्याचें उत्कृष्ट साधन म्हणजे परमेश्वराची अखंड भक्ति हें होय. यासाठी तुकाराममहाराज म्हणतात—

नाशिवंत देह नासेल हा जाणा । कां रे उच्चारांना वाचे नाम ॥
 नामेची तारिलें कोट्यान हे कोटी । नामै हे वैकुंठी वैसविलें ॥
 नामापरतें सार नाही त्रिभुवनी । ते कां तुम्ही मनी आठवाना ॥
 तुका म्हणें नाम वेदांसी आगळे । तें दिलें गोपाळे फुकासाठी ॥

सद्गुरुची भेट

लेखक:—आप्पाराव

या जगात जन्माला आलेला प्रत्येक मनुष्य आपल्या पूर्वजन्मीच्या कर्मबंधनांनी जखडला गेला आहे, पूर्व जन्मीं त्याच्या हातून जीं कांही कर्म घडली असतील त्या मानानें त्याच्या वाळ्यास सुख किंवा दुःख येत असतें, असें आपण आजवर समजत आलों आहोत.

आम्हीं किती तरी गोष्टीचे गुलाम आहोत. आम्हीं आमच्या इंद्रियांचे गुलाम आहोत ! कसे ? आमची इंद्रिये आम्हांला जशीं नाचवतील तसे आम्हीं नाचतों. त्याच्यावर आम्हीं स्वार होऊन त्यांना वाटेल तसे वाकवू शकत नाहीं. इंद्रियांनी मात्र आम्हांला खुशाल वाकवावें ! आम्हीं आमच्या बायकोचे व मुलांबाळांचेही गुलाम आहोत ! आम्ही आमची कोणी स्तुति केली तर त्या स्तुतिपाठकांचेही गुलाम बनतो. त्याच्या आहारीं जातो आणि ही यादी किती लांबवावी ? किती तरी गोष्टीच्या जाळ्यात म्हणा वा मोहपाशांत म्हणा, आम्ही अडकले गेलेले आहोत. त्या अडकण्याला अंत ना पार !

या मोहपाशांतून आमची सुटका व्हावी कशी ? आमची व या मोहपाशांची ताटातूट कोण वरं घडवून आणील ? ते दोन कमलनयन नेत्र ! कोणाचे ? सद्गुरुचे. सद्गुरुचा उपदेश त्याचें मार्गदर्शन व त्याची अपरंपर करुणा आमचें रक्षण करण्यास समर्थ आहेत, आणखी कोणी नाहीं. तो सद्गुरु दैवयोगानें सांपडावा लागतो व आपली त्याच्यावर संपूर्ण श्रद्धा असावी लागते.

हे पहा कीं, एखादा रोगी डॉक्टरकडे औषधोपचासाठीं गेला असतां डॉक्टरची कोणती अपेक्षा असते ? रोग्याचा विश्वास, अर्थात् त्याची श्रद्धा असावी लागते.

आम्हींही एका बलाढ्य रोगानें जर्जर झालेले आहोत. कोणता बरे तो

दुर्धर रोग ! मीरण, अहंकार, त्या रोगापासून आमची सुटका करणारा एकमेव डॉक्टर म्हणजे सद्गुरु. परंतु त्याच्यावर आपली संपूर्ण श्रद्धा असावी लागते.

प्रत्येक माणसाला मी माणूस आहें याची जशी जाणीव असते त्याच-प्रमाणे ज्याला साक्षात्कार झालेला आहे, ज्याला दिव्यत्वाचा लाभ झालेला आहे, त्याला आपल्या देवपणाची जाणीव होऊन चुकलेली असते. त्याला स्व-स्वरूपाची ओळख झालेली असते व तो आपल्या स्वरूपानंदांत नेहमीं मन्म असतो. त्याला भगवंताची व भगवंताच्या सर्व निर्मितीची ओळख पटलेली असते. तो सदा जागृत असतो व जगाला जागवीत असती. जगांत जें जें उदात्त, सर्वोत्कृष्ट, सुंदर, प्रेमपूर्ण व स्फूर्तिदायक आहे त्या सर्वांचा समन्वय त्याच्याठार्यी झालेला असतो.

अशा थोर पदाला पोहोंचलेला सद्गुरु आपल्या सभौवारच्या साधकांना योग्यवेळीं योग्यमार्ग दाखवीत असतो. त्यांची तयारी व्हावी लागते. जे तहान-लेले असतात ते जेथें पाणी असेल तेथें अगत्यानें येतात. ज्याना जरूरी भासते ते सद्गुरुकडे मार्गदर्शनासाठीं धांव घेतात. त्यांना येऊन चिकटतात आणि सद्गुरु त्यांचे मार्गदर्शन करतात.

दिव्यत्वाचा स्पर्श झालेला सत्पुरुष म्हणजे देवमाणूसच होय. त्याची कृपा झाल्यावर तो आपल्या सहस्रकरांनीं तुमच्यावर कृपेचा वर्षाव करतो. ती कृपा म्हणजे तें अमृतच होय. त्या कृपाप्रसादामुळे तुम्हीं देवाशीं संधान साधूं शकतां. प्रत्यक्ष देवत्वाचा लाभ करून घेऊं शकतां.

जो सद्गुरु पूर्णत्वास पोहोंचला आहे त्याची कृपा संपादन करण्याचे भाग्य लाभल्यावर मानवाला आणखी दुसऱ्या कशाची जरूरी भासणार आहे ? सद्गुरु काय करतात ? ‘आपणा सारिखे करिती तात्काळ !’ परंतु त्यांची कृपा मात्र व्हावी लागते.

गुरुपदेश ही मानवाच्या आयुष्यांतील एक आत्यंतिक महत्वाची घटना आहे. ती भाग्यानेच मानवाच्या वाढ्यास येऊ शकते.

गुरु केवळ स्पर्शानें आपल्या कमलनेत्राच्या कटाक्षाने किंवा अंतर्यामातील विचाराने तुम्हांला जरुर ते देऊ शकतात. पक्षी केवळ अंड्यावर बसून तीं

उबवितो—त्यांत प्राणज्योत निर्माण करू शकतो. मत्स्य केवळ दृष्टिक्षेपाने माशांना जरूर ते जीवन देऊ शकतो आणि कासव काय करतो ? तो कुठेही दूर असला तरी केवळ आपल्या पोरांसंबंधीच्या प्रेमळ विचाराने त्यांना जीवन देऊ शकतो, तसाच आहे हा एकूण प्रकार !

गुरुकृपा ज्याने संपादन केली, जो एकदां सद्गुरुच्या तावडीत सांपडला तो बचावला म्हणून समचावे. या जगांत तुमचा बचाव करणारा सद्गुरुशिवाय दुसरा कोणी नाही.

साधुसंतांशी, सज्जनाशी व ज्यांना दिव्यत्वाचा स्पर्श झाला आहे अशा भूदेवांच्या सहवासांत येण्यासाठी आपण झटायचे आहे,

आणि शेवटीं सांगायचे म्हणजे सध्यांच्या या जगांत सद्गुरु सांपडणे महाकठीण आहे; परंतु अशक्य मात्र नाही. आपण सतत प्रयत्नशील राहिले पाहिजे. अंतर्बाह्य सुनिर्मळ होण्यासाठी सतत झटले पाहिजे.

आणि हे तुमचे झटणे अव्याहत चालू राहून तुम्हीं निर्विकार, निरहंकारी निर्मत्सरी बनलां म्हणजे तो करुणासागर कोणाच्या ना कोणाच्या रूपाने तुमच्याकडे धांवत येईल आणि तुम्हांला प्रेमाने कवटाळील !

वर्गणीदारांस विनंती

ज्यांचे वर्ष एप्रीलमध्ये संपते त्यांनी व ज्यास नवीन वर्गणीदार व्हावयाचे असेल त्यांनी चालू महिन्यापासून कृपाकरून वर्गणीदार व्हावें. हे मासिक म्हणजे साईबाबांची सेवाच आहे. आमच्या प्रत्येक वर्गणोदाराने निदान दोन तरी वर्गणीदार मिळवून देऊन ही सेवा करण्यास उत्तेजन घावें अशी विनंती आहे. जसजसे वर्गणीदार वाढतील तसतशा या मासिकांत अधिकाधिक व वाचकांच्या दृष्टीने उपयुक्त सुधारणा घडवून आणणे शक्य होणार आहे. अशा रीतीने सेवा करण्याची प्रेरणा सर्वांना मिळो, अशी बाबांच्या चरणी प्रार्थना आहे.

व्यवस्थापक—

श्रीसाईलीला

आत्मसंशोधन करून पहा

(लेखकः— श्री. आप्पाराव)

१९६२ याचिका दिनांक १५ ऑगस्ट

ही १९६२ सालातील घटना आहे. विनोबा भावे यानीं सर्व मराठी वाचकांस कुराण ह्या मुसलमान समाजाच्या थोर ग्रंथांत असें लिहिले आहे तरी काय, याची जाणीव व्हावी, या सद्देतून त्या ग्रंथांचे थोडक्यात सार काढून 'रुहुल कुरान' या नावाचा एक ग्रंथ तयार केला. त्याची छपाई चालू झाली होती. विनोबाजीच्या या ग्रंथाला प्रस्तावना कोणाची मिळवावी या बदल चर्चा होऊन त्याला प्रस्तावना लिहिण्यास सुयोग्य व्यक्ति म्हणजे डॉ. झकीर हुसेन हेच होत असें सर्वानुमते ठरले. ते त्यावेळी बिहारचे राज्यपाल होते. ते नंतर झाले राष्ट्रपती.

त्यांचे नांव प्रामुख्यानें पुढे कां आले ? कारण कुराणातील उच्च तत्त्वांचे पालन जर कोणाकडून घडत असेल तर तें त्यांच्याकडून होय, असा सर्वांचा सार्थ समज.

त्यांना विनंतीपर पत्र कोणी पाठवावे ? 'भूदान तहरिक' पत्राचे संपादक जान अहमद फातमी यानी ती जबाबदारी स्वीकारली. व त्यानी डॉ. झकीर हुसेन यांस एक नव्हे दोन पत्रे पाठविली.

कुराण शरीफ सारख्या धर्मग्रंथातील बहुमोल मोत्यांची निवड करून ग्रंथरचना करण्यांत आलेली आणि ती कोणाकडून तर विनोबा भावे यांच्या-सारख्या सत्पुरुषाकडून.

अशा या बहुमोल ग्रंथाला प्रस्तावना लिहिण्याचा बहुमान वाव्यास येत असतां तो कोणाला बरे झिडकारावा असें वाटेल ? त्यासुके कोणाला बरे 'कृतकृत्यता वाटणार नाहीं ? '

परंतु डॉ. झकीर हुसेन हे त्या बहुमानाचा स्वीकार करूं शकले नाहीत. न मागतां चालत आलेला बहुमान ! ते त्या विनंति पत्रावर कित्येक दिवस विचारच करीत होते ! मग त्याचा शेवट काय झाला ?

‘गीता—प्रबचन’ या आपल्या ग्रंथांत विनोबाजीनीं एक छोटीशी कथा सांगितली आहे. ती तुलाधार वैश्याची आहे. जाजली या नावाचा कोणी एक ब्राह्मण त्याच्याजवळ ज्ञानसंपादन करण्यासाठी जातो. तुलाधार त्याला काय सांगतो ? तो म्हणतो, हा माझा तराजू पाहिलास ? मी रोजगार करतो तो कसा ? हा तराजू आहे ना ? याची दांडी सरळ, समांतर रेषेंत रहावी यासाठीं मी सदा सर्वकाळ डोक्यांत तेल घालून झटत असतो. त्यामुळे काय होते ? माझ्या साज्या दैनंदिन व्यवहारांतही समतोल राखण्यासाठीं मी सतत झटत असतो. त्यामुळे माझें मन कसें अगदीं सरळ बनलें आहे. त्यांत वाकडेपणा बिलकूल नाही, माझ्या दुकानांत कोणी मोठा माणूस येवो किंवा एखादें अज्ञ बालक येवो. सर्वांना सारखा न्याय, सर्वांशी वागणूक सारखी— समतोल !

अशारीतीने तराजूच्या या दांडीमुळे तुलाधारला समतोल रहाण्याची शिकवण मिळाली.

×   ×   ×

सेनान्हाव्याची कथा माहीत आहे तुम्हांला ? इतरांच्या डोक्यांतील मळ काढून डोकें साफसूफ करण्याचा त्याचा धंदा. त्यामुळे त्याला कोणते ज्ञालें ? दुसऱ्यांची डोकीं साफसूफ करणारा मी ! स्वतःच्या डोक्यांतील, स्वतःच्या मनावरील मळ काढून टाकण्याचा मी कधीं प्रयत्न केला आहे का ? तो कोणी करायचा ? शेतांतील, घरादारांतील कचरा काढून त्याची साफसूफी आपण करीत असतो परंतु स्वतःच्या बुद्धीवरील, मनावरील मळाची काळजी कोणी वहायची :

कच्ची माती चेंचून चेंचून ती चांगली नरम करायची व त्यापासून पक्की भांडी बनवून तीं वापरण्यासाठी लोकांस घावयाची. किती चांगला उद्योग आहे हा !

परंतु त्यापासून जरूर तो घडा कोणी बरं घेतला ? गोरा कुंभारने, त्याने कोणता घडा घेतला ? आपणाला आपलें जीवनरूपी भांडे चांगले सुंदर, मजबूत नि डौलदार बनवायचे आहे. त्यासाठी हातांत ती लाकडी थप्पी थेऊन मी स्वतःला ठोकून ठोकून पाहिलें पाहिजे. त्याशिवाय इतरांस ठोकून पहाण्याचे सामर्थ्य माझ्याठार्यां येगार नाही. भांड्याप्रमाणे माणूस कच्चा आहे कीं पक्का

आहे हें थापी मासून सांगतां आलें पाहिजे, आणि ती किमया गोराकुंभारने साध्य करून घेतली होती.

×

×

×

डॉ. झक्कीर हुसेनकडे कुराण ग्रंथसारासाठी प्रस्तावना मागण्यांत आली तेव्हां त्यानी काय केलें ? ते आपल्या जीवनाचें संशोधन करू लागले. ते आत्म-संशोधन करू लागले. जें कार्य माझ्यावर सोपविष्यांत आलें त्याला मी लायक आहे का ? माणूस दुसऱ्यांच्या उठाठेवी करण्यांत तरबेज ! स्वतःत कोणते दोष आहेत याचा विचार किंवा संशोधन कधी करणार नाहीं ! भीति बाटत असावी त्यांची त्याला ! परंतु तो जेव्हां स्वतःतील दोषांचे संशोधन करू लागेल, तेव्हां त्याचा थरकाप होईल. आपल्याठार्यी किती दुर्गुणांचे वास्तव्य आहे, याची मग त्याला जाणीव होईल. आपलें दागणे किती गैरशिस्त नि दांभिकपणाचें आहे, आपल्यांत दिखाऊणा व खोटेपणा किती भरला आहे, याची मग त्याला जाणीव होईल ! आपण खरे कसे आहोत हें दडवून ठेवावयाचें व आपल्यांत जें नाहीं ते असल्याचा खोटा अभास निर्माण करायचा ! त्यासाठीं त्याची अहर्निश धडपड चाललेली असते. जिकडे पहावें तिकडे हाच प्रकार ! सारा दांभिकपणा, खोटेपणा आणि वर शिरजोरपणा ! आपले दोष दडवून ठेवायचे आणि नसलेले गुण आपल्याजवळ असल्याचा दांभिकपणा मिरवायचा !

माणूस आपल्याकडून घडलेल्या चुकांना, चुक्का म्हणायला तयार नसतो. दुसऱ्यांच्या चुकांचा मात्र राईचा पर्वत करण्याची तयारी ! आपल्या दोषांवर सदासर्वकाळ पांघरुण घालून ठेवायचे ! आपल्यातील उणेपणा चव्हाच्यावर येऊं द्यावयाचा नाहीं. त्यासाठी जपायचे. आपल्याकडून घडलेल्या अन्यायाला न्यायाचें स्वरूप द्यायचे ! अशी आयुष्यभर कसरत चाललेली असते त्याची ! जेथें तेथें खोटा अभास निर्माण करण्याची लटपट !

आपल्या हातून चूक कधीच होत नाहीं, असें दाखवायचे व कधी काळी चूक कबूल करण्याची पाळी आलीच तर त्यावेळी म्हणायचे की चूक करणे हा मनुष्यधर्मच आहे !

×

×

×

जे साधक असतात सच्चाईनें वागणारे असतात व जे महामानव असतात त्यांचा मात्र मार्ग वेगळा असतो महामानव म्हणजे महात्मा गांधीसारखे आपल्या. हातून अगदी लहानशी जरी चूक झाली तरी आपल्या हातून हिमालयाएवढी चूक घडली असें त्यांना वाटतें ! त्यासाठी एखादें प्रायश्चित्त घेण्याचीही त्यांची तयारी !

डॉ. झकीर हुसेन हेही त्याच वर्गातले होते !

विनोबाजींचे कुराणसार त्यांच्या दृष्टीसमोर होतें. त्यांच्या प्रस्तावनेने सालंकृत होण्यासाठी तें त्यांच्याकडे पाठविण्यांत आलें होतें.

त्याच्याकडे पहात असतां, कोठें त्या कुरणांतील महान् तत्वें, कोठे त्याचें सारसर्वस्व संग्रहीत करणारे विनोबाजी आणि कोठें मी ! असें ते स्वतःशींच पुटपुटत होते.

असा संघर्ष त्यांच्या मनांत दिवसांचे दिवस चालू होता. पुन्हां आठवणी दाखल पत्र गेलें तेब्हां त्यांना निर्णय घेणें व निर्णय कळविणें प्राप्त झालें !

त्यानीं निर्णय काय कळविला ?

त्यानीं जनाब फातमी यांस पाठविलेल्या पत्राचा सारांश असा होताः— विनोबाजींचे कुराणसार मी डोळे भरून पाहिलें. फार चागले आहे. मुसलमानांस व मुसलमान नसलेल्यांस त्यापासून किती तरी बोध घेतां येईल. धन्य आहे विनोबांची ! मी प्रस्तावना लिहावी अशी तुमची अपेक्षा. मी खूप प्रयत्न केला. परंतु मला तें शक्य झालें नाही ! मी विचार करू लागलों कीं कुरणांतील तत्वांपासून मी किती दूर आहे ! माझ्या जीवनांत त्यांतील उच्च तत्वें मी कितीशी आणू शकलों, याचा जेब्हां मी विचार करू लागलों तेब्हां मी निराश नि हृताश झालों ! असा मी माणूस ! मी काय लिहूं ? प्रस्तावना लिहिण्याची मला हिंमत होईना ! माफ करा. माझ्या या लिहिण्यामुळे गैरसमज करून घेऊं नका. विनोबाजीपर्यंत गोष्ट जाऊन पोहोचली असल्यास त्यांनाही मला माफ करण्याची विनंती करावी. त्यांच्याबद्दल मला आत्यंतिक आदर आहे. ती आदराची भावना मला प्रस्तावना लिहिण्यास मुळींच उत्तेजन देत नाही.

नाना प्रकारचे धर्मग्रंथ आहेत. त्यांपैकी एखादा दुसरा अनेक लोक वाचतात. स्तोत्र, भजने, मंत्रतंत्र, अनेक लोक तोडाने बडबडतात! परंतु त्यांच्या जीवनांत किंवा त्यांच्या आचरणांत त्यांपैकी कितीसे उरलेले असते.

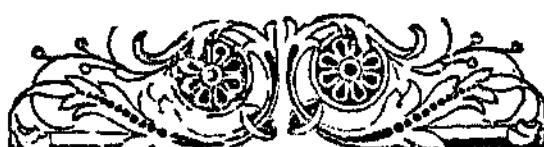
मनुष्य ज्यावेळीं आपल्या अंतरमनांत प्रवेश करतो, स्वतःबद्दल संशोधन करू लागतो, तेव्हां आपण कुठे आहोत व खरोखर आपण कोण आहोत, याचा त्याला पत्ता लागू लागतो.

माणसाने आत्मसंशोधन अवश्य केले पाहिजे. त्यामुळे पापी असलेला धर्मात्मा बनतो, खालच्या पायरीवर असलेला एकदम वरच्या पायरीवर येऊ शकतो. दुर्जनाचा सज्जन बनू शकतो व दुष्ट साधू होतो.

बाहेरून आम्हीं पुष्कळ मोठे असू. बाहेरचे लोक आम्हांला खूप मोठे समजत असतील. परंतु त्याचा काय उपयोग? अंदरकी बात राम जाने।

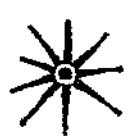
म्हणूनच—‘अंतर मन विकसित कर हे परात्परा’ अशी त्या भगवंताची करुणा भाकायची!

(आधारीत)

श्रीरामनवमी विशेषांक

या पुढील अर्थात् मे महिन्याचा अंक ‘श्रीरामनवमी विशेषांक’ म्हणून प्रसिद्ध होईल. त्यांत श्रीरामचंद्र व रामायण विषयक खास लेखांशिवाय इतर अनेक विषयांवरील महत्त्वपूर्ण लेख प्रसिद्ध होतील. त्याची पाने व किंमत नेहमीं पेक्षां अधिक असेल; परंतु वर्गणीदारांस चालू वर्गणीत तो अंक मिळेल.

ॐ नमः शिवाय ॐ नमः शिवाय ॐ नमः शिवाय ॐ नमः शिवाय

नामस्मरणाचे माहात्म्य

श्रीगौदवलेकर महाराज

—श्री गौदवलेकर महाराज

[भगवंत आपलासा करून घेण्यास नामासारखा अन्य उपाय नाही. नामांत भगवंताचे प्रेम आहे, सत्संग आहे आणि रामाला प्रगट करण्याचे सामर्थ्य आहे नामानें वासनेच्या माध्यावर नाचतां येतें. नाममय व्यवहार भगवंतापर्यंत पोंचतो. नामांत ज्ञान, विवेक व वैराग्य आहे. नामाचा आधार जन्माचे सार्थक करतो. नामानें अंतकाळ साधतो. नाम दृश्याची आसक्ति सोडवितें. नामांत स्वतःला विसरणे ही भगवंताची कृपा आहे, नामानें योग साधतो. म्हणून नामाला वाहून ध्यावें.]

१ नामापरतें न मानावें सत्य । ज्यानें राम होय अंकित ।

हेच सर्व साधुसंतांचे बोल । कोणीही न मानावे फोल ॥

२ नामापरतें न माना दुजें साधन । जैसे पतिव्रतेस पति प्रमाण ॥

३ नामावर निष्ठा ठेवावी पूर्ण । मनीं असो नसो करावें नामस्मरण ॥

४ अखंड करा नामस्मरण । जेणें कृपा करील रघुनंदन ॥

५ वासनानदी ओळांडण्यास । भगवंताच्या नामाचा सेतू पाहिजे ।
नामानें वासनेच्या डोक्यावर नाचतां येतें ॥

६ नामाचा ठेवावा संग । तेथेंच मिळेल सत्संग ॥

७ नामांत ठेवावें प्रेम । तेथें प्रकटेल पुरुषोत्तम ॥

८ नामांतच जो राहिला । नामापरता आठव नाहीं ज्याला ।
परमात्मा तारतो त्याला । हाच पुराणींचा दाखला ॥

९ नका कर्ळ आटाआयी । राम ठेवाया कंठीं ॥

१० नाम मानावें सत्य । दुजें न म्हणतां होईल असत्य ॥

११ नामाच्या संगतीं । ज्या व्यवहाराची प्राती ।
तोच व्यवहार जाई । भगवत्सेवेप्रती ॥

१२ ज्ञान विवेक विराक्ती । नामस्मरणे सर्वाची प्राती ॥

१३ देहांचें चलन ज्याचे सत्तेने ।
त्या रघुपतीचें स्मरण असावें आनंदाने ।

१४ आतां काळ कठीण आला । नामाचा आधार पाहिजे धरला ।

१५ प्रपंचांत धरितां नामाची संगती । काळजीविरहित आनंद देई ॥

१६ नामावीण जगणे । तें खरेंच लाजिरवाणे ॥

१७ सर्वानीं नामाला लागावें । जन्माचें सार्थक करून ध्यावें ॥

१८ वासना नामापार्यीं जडली । धन्य धन्य सज्जनीं मानिली ॥

१९ पाणी माती एक झालें । वेगळे नाहीं करतां भालें ।
निवळी घालावी पाण्यांत । पाणी स्वच्छ होतें जाण ।

२० तैसा विषयांत राहून जगतीं । नामाची ठेवावी संगती ॥

विषयाचें विष शोषून घेई । ऐसी आहे नामाची प्रचीति ॥

२१ जोंवर न कळलें सत्य । तोंवर भ्रमानें न मानावें असत्य ॥

२२ शक्य तितके राहावें नामांत । याहून दुसरें न आणावें मनांत ॥

कर्मयोग (लेखांक ३ रा)

लेखकः— डॉ. रा. य. परांजपे, रत्नागिरी

मयाध्यक्षेण प्रकृतिः सूर्यते सच्चराचरम्
हेतुनानेन कौन्तेय जगद्विपरिवर्तते ॥

‘मयाध्यक्षेण, मी अधिष्ठान आहें,’ दिवा येथें ठेवलेला आहे. म्हणून माझे लिहिणे चालू आहे. दिवा यांत काय करतो ? पण दिवा नसेल तर लिहिणे बंद पडेल. तसें माझे अधिष्ठान सर्वांच्या ठिकाणी आहे. त्यावरच मन बुद्धी, चित्त, अहंकार, इंद्रिये हीं सगळीं काऱ्ये करीत आहेत, आपण काहीं करीत नाहीं मग तें जें तत्व हृदयांमध्ये आहे— आत्मतत्व-तेंच आपण आहोत. म्हणून ज्ञानी त्या आत्मतत्वाचा शोध घेतात आणि बघतात ‘कीं पहा—माझ्या मनांत असें आलें, पापाची वासना आली. मी पापापासून वेगळा आहे. पुण्याची वासना आली. पुण्याहून निराळा आहें. माझ्या ठिकाणी मोठेपणाची, अहंकाराची भावना आली पण अहंकाराचा मी साक्षी आहे.’ असें सगळ्या प्रकारांत साक्षित्व घेत घेत त्या त्या कर्मांतून आपण सुटणे म्हणजेच कर्मबंधांतून सटणे. अशा प्रकारची एक श्रेष्ठ धारणा ही ज्ञानी माणसांच्या ठिकाणी असते, कर्मबंधांतून, पापपुण्यांतून सुटण्याचा हा एक उत्तम मार्ग आहे. त्यासाठीं ज्ञान हें चांगले आहे.

—परंतु ज्ञान हें केव्हांही अपुरेंच आहे—

याच्याही पुढे भगवंतानीं जेव्हां हें पाहिलें कीं ज्ञानहीं पचायला कठीण आहे. सामान्य मनुष्याला हें शक्य नाहीं. तेव्हां त्याला उपाय सांगितला कीं “बाबा रे सर्व कर्में तूं मला अर्पण कर” याच्याही पुढें आणखीही एक युक्ती सांगून ठेवली. एके ठिकाणीं म्हणतात — मला अर्पण करूं नये असें जर तुला वाटत असेल, कारण, फार ज्ञान ज्ञालें तर असें वाटणे शक्य आहे कीं भगवंत एवढा

अलिस ! मग आपण त्याला पापपुण्ये चिकटवायचीं कशाला ? त्यांच्यावर कांलादायचे 'तत्कुरुष्व मदर्पण' म्हणून नकोच तें ! तर म्हणतात तुला अर्पण करणे पटत नसेल तर 'आघवे जाऊं दे शून्यांत जाऊं दे ! तू पण घेऊं नको आणि मलाही देऊं नकोस पण तू आपल्यावर आधीं घेऊं नको. खडकावर पेरलें, अशीत इवन केलें त्याप्रमाणे होऊं दे. तू आपल्यावर घेतले नाहीस म्हणजे झालें. तें शून्यांत गेलें तरी चालेल पण तू सूट बधू चक्रांतून ! कर्माचे बंधन आपल्यावर घेऊं नको,

याप्रमाणे कर्मबंधनांतून सुटण्यासाठी एक तर ज्ञानाचा मार्ग, व दुसरा भगवंत म्हणतात—तो मला तरी अर्पण कर किंवा शून्यांत जाऊं दे. तू आपल्यावर घेतलेले नाहींस म्हणजे मग तें शून्यांत गेले तरी चालेल पण तू आधीं सूट त्यांतून. कर्माचे बंधन आपल्यावर घेऊं नको.

अशी कर्मबंधातून सुटण्यासाठी एक मोठी नामी युक्ती मिळाली. तत्वज्ञानी असेंच सांगतात की भगवंत निर्गुण निराकार आहे. त्याच्या ठिकाणी हें कर्म उत्पन्न झालें आणि हें विश्वचंक उत्पन्न झालें तरी भगवंत पुन्हा आपला निर्गुण निराकार आहे तसाच आहे. त्याला कोणतेही बंधन नाहीं. तसेंच ते ज्ञान्यावरही नाहीं.

सर्व कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते ।

सगळी कर्म ज्ञान झालें कीं त्याठिकाणीं परिसमाप्त होऊन जातात.
म्हणोनि—

ज्ञानिया पुरुषा । कृत्य करुं सरलें देखा ।

ऐसा अनाथाचा सखा । बोलिला तो ॥

ज्ञानी पुरुषाला कर्म करायचे कांही रहात नाहीं. म्हणजे तेर्थे ज्ञानाच्या ठिकाणीं परिसमाप्ती. अशा प्रकारची ज्ञानाची श्रेष्ठ योग्यता आहे. ती तर आली पाहिजे. अशा प्रकारे भगवद्गीतेचा विचार करतां हे एवढे प्रकार झाले.

नाथांनी याच्याबद्दल फार मोठी गमतीची गोष्ट सांगितली आहे. कांही लोक असें मानतात कीं भगवंत हा अकर्ता आहे, मग कर्माचा कर्ता तरी कोण ?

तर आपण कर्ता, कारण कर्ता हा पाहिजेच, कर्म झालें आणि त्याला कर्ता नाहीं असे कसें होईल ? तेव्हां कर्ता हा असणारच. पण नाथ म्हणतात—भगवंत अकर्ता व आपण कर्ता म्हणै ही माईक वार्ता आणि आपण अकर्ता ठरवून भगवंताकडे कर्तेपणा देणे ही परममूर्खता सोलीब' म्हणून या सुटकेच्या योजना पूर्ण ज्ञानाच्या दृष्टीने विचारांत बसण्याजोग्या नाहींत. या दृष्टीने हा जो सगळा विचार आपण केला, अगदी आपल अकर्तेपणा ओळखला तरी कर्म म्हणून कांही तरी एक वेगळी चीज आहे व त्याचा आपला कांही संबंध नाही अशा प्रकारचा जो यात भाव आहे, तो कांही तितकासा चांगला नाहीं कारण कर्माकडे चांगले, वाईट बघण्याची दृष्टी आली. मी त्यातून मोकळा आहे एवढे जरी वाटले तरी सुद्धा आपल्या कर्माचे रडगाणे सारखे आपल्यापुढे दिसावे ही तरी काय व्यवस्था ?

भगवंत हा कर्माचा कर्ता नसून अकर्ता म्हणून त्याला आम्ही सोडवून टाकला, तरी सुद्धां हें सगळें जग, हें कर्मचक उम्पन्न झालें, हा व्यवहार तो भगवत्सत्तेवांचून तरी होत नाहीं ना ? त्याला अधिष्ठान म्हणून तरी भगवंत लागतोच कीं नाहीं ? म्हणून ज्ञानाच्या विचाराचा याच्या पुढचा एक मुद्दा आहे. भगवंत सर्वाला अधिष्ठान आहे त्याशिवाय कांहीं होत नाहीं. सर्व तोच !

मत्तः परतरं नान्यत् कच्चिदस्ति धनंजय ।
मायि सर्वमिदं प्रातं सूत्रे मणिगणहव ॥

म्हणजे भगवंताची सत्ता माया म्हटलें तरी भगवंताचीच ती माया. माझ्या मायेने केलें, मी नाहीं केलें असें म्हणून त्यानें कितीही कानावर हात ठेवली तरी त्याला मोकळा कितपत करायचा हा प्रश्नच आहे. ज्ञानाच्या दृष्टीने मोकळा करण्यासाठीं संबंध तोडून पाहिला पण संबंध तुटतो काय ?

एखाद्याने दुसऱ्याच्या मुस्कुटांत दिली आणि म्हटलें मी नाहीं मारली, माझ्या हातानें मारली' असें म्हणण्यासारखें आहे. म्हणून हा फक्त सुटकेच' श्वास टाकण्यापुरताच प्रकार आहे.

वस्तुतः विचार करतां हें भगवंतापासून उत्पन्न झालेलें कर्म वेगळें असुंच शकत नाहीं असें भगवद्गीता सांगते.

कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम् ।
तस्मात् सर्वेगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम् ॥

नित्य यज्ञाच्या दृष्टीनें आपण विचार करायला लागलों तर भगवंतापासून उत्पन्न ज्ञालेलें, चांगले आणि वाईट, शुभ आणि अशुभ या सगळ्या रूपानें एक भगवंतच आहे असें जर म्हटलें तर 'तुझे पापपुण्य पाही मीचि होईन' याचा अर्थ कळू शकतो. भगवेत म्हणतात तुझें पाप, पुण्य शून्यांत जायला नको अर्पण करून सुटायला नको तर तुझें पाप आणि पुण्य मीचि होईन.

—किंवहुना.

अपि चेत् सुदुराचारो भजते मां अनन्यभाक् ।

साधुरेव स मन्तव्यः सम्यक् व्यवसितो हि सः ।

या क्षोकांत भगवंतानी सांगितले कीं माझा भक्त दुराचारी असला अत्यंत दुराचारी, पण माझा अनन्य भक्त आहे तर त्याला साधूच माना. साधूच आहे तो.

आतां अनन्य भक्तीची काय कसोटी आहे हें आपल्याला पुढे पहावयाचें आहे.

क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छति ।

कौन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति ॥

क्षिप्रं — म्हणजे तात्काळ तो धर्मात्माच ज्ञाला. कोठलीही तपाचरणे त्याने केलेली नाहीत पण !

तपें तोचि पढिल्याला । अष्टांग अभ्यासिला योग तेणे

खरे कर्मचिरण त्यानेच केले. जन्मल्याचे फळ त्यानेच जोडले. आणि बाकीचे ? सत्कर्माचा मूर्तिमंत पुतळा जरी तो असला तरी तो अभक्त असेल तर ! नालायक आहे. देव त्याला जवळ उभा करणार नाहीं. कोव्यवधी वर्षांची तपश्री असुं दे. भगवंत त्याला कस्पटासमान मानतात. पण हा एवढा पापी असूनही भक्त होऊ शकतो आणि तो सुद्धा अगदी तात्काळ 'कौन्तेय प्रतिजानीहि —अरे अर्जुना ! तू प्रतिज्ञा कर. भगवंत मी प्रतिज्ञा करतो असे म्हणत नाहीत तर माझ्यासाठी तुं प्रतिज्ञा कर की ' न मे भक्तः प्रणश्यति ' आमचा भगवंत असा आहे की तो भक्ताचा कधीही नाश होऊं देणार नाहीं.

आतां असें भगवंत कां सांगतात ? त्यांनी त्यांत कोणते आचरण करायला सांगितले ? सत्कर्मे करायला सांगितली ? कांडही नाही. उलट ‘अपिचेत् सुदुराचारो’ असे सांगतात ! म्हणजेच भगवंताच्या प्रासीकरिता परमार्थांत असुक सत्कर्मे करा, दुष्कर्मे करूं नका, हा विचार परमार्थाच्या क्षेत्रात वसत नाहीं.

तेव्हां, या सर्व कर्माचा बोजा आपल्यावर येऊ नये म्हणून सुटण्यापेक्षां शून्यांत टाकून देण्यापेक्षां, ज्ञानानें आपलें अलिसत्व ओळखण्यापेक्षां, ती भगवंताची कर्मे भगवंताच्या ठिकाणी जशीच्या तशीं व्यवस्थित बसवून टाका. असेच मगवंतांना म्हणावयाचें आहे.

कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम् ।

तस्मात् सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम् ॥

अशा प्रकारची कांही व्यवस्था आपल्या अंतःकरणाला लाभली तर हे कर्माचें कचाट सुटेल. जीवाच्या डोक्यावरचें समूळ ओळे त्या क्षणाला जाईल. नाहीतर कर्मातून खरी सुटका कदापि होणार नाही. आपण नुसती ज्ञानाची धारणा करीत बसलों तर ती धारणा सुटली की पुन्हा अलगणा आला; म्हणून ज्ञानाची धारणा असो, नसो. हातून होणाऱ्या सर्व कर्माचा विचार कर्तैपणातून करायचा कीं याचा विचार कांही निराळा आहे ? या कर्माचें मूळ काय आहे ? याचा आपण कधीं विचार केला आहे का ? या कर्माचा कर्तैपणा आपल्याकडे येतो असें आपण म्हणतो. माझ्या हातून होतात ती कर्मे मीच केली असें वाटतें पण तत्वज्ञानाची या बाबत काय भूमिका आहे ?

ज्या ज्या वेळेला कोणतेही स्थूल कर्म आपल्या हातून होतें, त्यावेळेला मनामध्ये त्या कर्मविद्लची इच्छा, प्रेरणा, उत्पन्न व्हावी लागते आणि ती असुकच व्हावी हें आपल्या हातात नसतें. पूर्व संस्कारांतून ती उत्पन्न होत असते व ती उत्पन्न ज्ञाल्यानंतर मनांत आलें असें आपण म्हणतो किंवा आणलें असे म्हणतो. आलें हें सत्य असते, पण आणलें असें म्हणतो तेव्हां तें चूक असतें. मनांत येतें ते आल्यानंतर कळते. मनांत आणतां येत नाही, आणतां येतें म्हणजे अगोदर आपण ठरवलेलें असतें कीं अमूक करायचें म्हणून मग तें पुन्हां पुन्हां मनांत आल्यानंतर मग आणलें, ठरवलें ही भाषा त्यानंतरची आहे.

बुद्धीचा निश्चय होतो. आणि मग करायला पाहिजे असें ठरवून मग ते आपण करीत असतो. तेव्हा कर्माचे मूळच असें आहे कीं—

सूक्ष्म स्फूर्तीचें भान । ते मूळ जाण कर्माचें ॥

अशा प्रकारचा हा कर्मप्रवाह आहे व तो अनादिकालापासून चालत आलेला आहे. तेव्हां या विश्वाच्या उत्पत्तीचें जें कर्म उत्पन्न झाले त्याचें मूळ एक भगवंतच आहे. त्याला या जगापासून वेगळा काढायचा आणि त्याला पापपुण्यापासून सोडवायची कांहीं गरज नाहीं. सगळा येथून तेथून जर भगवंतच आहे तर त्याला काय बाधेल ? कोणाला काय बाधेल ? पापाला पाप बाधेल, पुण्याला पुण्य बाधेल, अझीला अझी बाधेल, अशा सारखा प्रकार व्हायला लागेल. तेव्हां—

मत्तः परतरं नान्यत् किंचिदस्ति धनंजय ।

याचें रहस्य, समजले, उमजले, तर मग ‘तुझे पाप पुण्य पाही मीचि होईन’ याचा अर्थ कळू शकतो. भगवंत म्हणतात—

सर्वं बंधं लक्षणे । पापे उरावे दुजेपणे ।

तें माङ्गिया बोधीं वायाणे । होऊन जाईल ॥

भगवंतांनी पापाची व्याख्या अशी केली कीं सर्वं बंधलक्षणे हें पाप. ज्याच्यामुळे बंध उत्पन्न होतो तें पाप. बंध कशामुळे उत्पन्न होतो ? मी कर्माचा कर्ता आहे. हें मी चांगलें केलें. यांतूनही बंधच उत्पन्न होतो. सत्कर्म पुण्यकर्म मी केलें असें वाटत असेल तरी तें पापच पण ते भगवंताच्या बोधामध्ये ‘वायाणे होऊनि जाईल.’

अशा प्रकारे या कर्माचा विचार एका भगवंतापासून वेगळा असा काहीही करता येत नाहीं. दुजेपणा हाच कर्मबंध, दुजेपणा हेंच पाप, दुजेपणा हा खोटा आहे. वस्तुतः दुजेपणा असा नाहीच. तो सत्य धरून केलेला कोणताही प्रयत्न दुजेपणाच कायम ठेवतो. नाथांनी आपल्या भारुडांत थोडक्यांत पण मोठ्या मार्मिक शब्दांत सांगितलें आहे—

‘एकी म्हणतां जिंकिसी बेकी म्हणतां हारी ’

संसार हा खेळ आहे. खेळांत कृत्रिम भेद करावे लागतात व त्या कृत्रिम मेदावरच डाव जिंकावयाचा असतो. परंतु परमात्म्याच्या या खेळांत उलट आहे. या खेळांतील खेळगडी एकच आहे असें जौ ओळखील, तोच येथें सुटेल. त्याचाच खेळ सफल होईल खेळ समर्पित झाला पाहिजे.

साक्षात्कार

(प्रकरण पांचवे)

लेखकः— कै. कै. प्रधान

अँफीसचे काम व जबाबदारी यांत रुल्ल्यासुळे आतां मला काहीच वाटेनासे झाले होते. माझी साहेबीही नेहमीच्या सरावासुळे बरीच उतरली होती व पुन्हा ऑफिसमधल्या सर्व लहान मोठ्या माझ्या सहकाऱ्यांबरोबर मी खेळीमेळीनें पूर्वीसारखाच वागू लागलो होतो. त्यासुळे उलट जो तो माझी पडतील ती कामें करण्यास सर्वदा तयार होई. लवकरच माझ्या पत्नीला आणि चिरंजीवाला मुंबईला आणण्यासाठी मला सासुरवाढीस जावयाचे होते त्यापूर्वी बालराजांसाठी एक छोटासा लोखंडी पाळणा व मिळाल्यास लहानसा पलंग खरेदी करण्यासाठी मी माझ्या सहकाऱ्यांबरोबर नळबाजारांत वराच फिरुन एका दुकानांत आँडर पण देऊन आलो.

पद्धनाभ गांव सोङ्गन पुन्हा एकदां हिमालयातील त्याच्या आश्रमाकडे रवाना झाल्याचे त्याच्या वडिलांचे पत्र मला आले. त्यात थोड्याशा नैराश्याने त्याच्या इस्टेटीची देखभाल करण्याकरितां आम्ही दोघांनी निश्चित योजना न आखल्याबद्दल ते नाराज झाल्याचे त्यानी कळविले होते. खरे म्हणायचे तर माझी इच्छा पद्धनाभाने आतां संन्यासाश्रम सोङ्गन गृहस्थाश्रम स्वीकारावा अशी होती. त्याला सुयोग्य पत्नी म्हणून माझ्या मेव्हणींची पसंती मी माझ्या मनाशीं केव्हांच करून टाकली होती. पद्धनाभाच्या देखरेखी-खालीच त्याच्या इस्टेटीची योग्यताव्हेने जोपासना होऊन तीत वाढ होईल असेच माझे मन मला सांगत होतें पण हे सर्व पद्धनाभला बोलणे मोठे घाडसाचे होते. तूं संन्यासाश्रम सोड व

गृहस्थाश्रम पत्कर असें सरळ सरळ त्यास सांगितल्यास मीच मुख ठरेन अशी मला धास्ती वाटत होती. श्रीज्ञानदेवांच्या बडिलांनी म्हणजे विठ्ठलपंतांनी संन्यासाश्रम सोङ्गन गृहस्थाश्रम पत्करल्यामुळे समाजाकडून त्यांची किती उपेक्षा झाली व त्यामुळे त्यांना आणि रुक्मिणीबाईना—ज्ञानदेवांच्या मातोश्रींना शेवटी चंद्रभागेत जीवंत समाधि घ्यावी लागली. हा इतिहास नको नको म्हणत असतांना सुद्धा माझ्या डोक्यांसमोर उभा राहिला. खरे म्हणजे आता दिवस इतके पालटले होते की अशा धार्मिक गोष्टींकडे समाजाचें लक्ष गेलें असतें की नाही याचीच शंका आहे. पद्मनाभ परत गांवी येईल तेव्हां आम्ही दोघेही इस्टेटीच्या बाबत काही निश्चित योजना तयार करू, अशा आश्वासनाचें पत्र मी त्याच्या बडिलांना लिहून टाकलें व तात्पुरता स्वस्थ झालो.

पद्मनाभच्या बडिलांना पत्र लिहून ते सततच जाऊन पोषांत टाकून येण्याखेरीज गत्यंतर नव्हते, म्हणून मी घाईघाईने कपडे करून बाहेर जाण्याच्या बेतात होतो, इतक्यात पोस्टमनने मला माझ्या नावाचे एक जाड पाकीट दिलें. बघतो तर काय ते पद्मनाभचेच हरिद्वारहून मला आलेले पत्र होते. मी घाईघाईने ते फोडले व वाचू लागलो,

“प्रिय माधव यास....आपण सुंबईला परतलां त्याच्या दुसऱ्या दिवशीं मी गावाहून परत आलो, स्वामीजी माझी वाटच पहात होते, कारण की येथे गेल्या शनिवारी रविवारी एक अखिल धर्म परिषद भरली होती व त्याच्या अध्यक्षस्थानीं स्वामीजींनाच नियुक्त केलें होतें. परंतु त्यांची तब्येत बरी नसल्यामुळे स्वामीजींचा प्रतिनिधी म्हणून अध्यक्षपद मलाच स्वीकारावे लागले. परिषदेसमोर करावयाच्या भाषणाचा नीट विचार करावयास सुद्धा मला वेळ मिळाला नाही. तरी देखील मी दोन्ही दिवशी परिषदेत माझे काही विचार मांडले त्याची परिषदेने छापलेली परीक्षणे मी तुला सोबत पाठवीत आहें तीं वाचून त्याबद्दलचे तुझे विचार मला कळव.

विशेष कांही नाहीं. तू आतां वहिनींना आणि चिरंजीवांना लवकरच सुंबईला आणणार असशील. त्या दोघांचीही मला फार आठवण होते. तुला व सौ. वहिनीस आशीर्वाद, बाळरांजाना पापा.

त. क. इस्टेटीच्या बाबतीत आपण काहीच निर्णय घेतला नाही म्हणून काका आणि आई दोघेही मजवर रागावले आहेत. असे मला वाटते. पाहू पुढे.”

मी धाईधाईने ती छापील परीक्षणे काढून वाचू लागलो. परीक्षणामार्गे परिषदेचे काम चालू असताना घेतलेला फोटो छापला होता. व्यासपीठावर उभा राहून माईक्रोफोन आणि भाषण देत आहे असे ते दृश्य होते. व्यासपीठाखाली पहिल्या दोन-तीन रांगेत सोफासेटवर व खुच्यावर निरनिराळ्या घर्माचे पंथांचे बरेच प्रतिनिधी बसलेले दिसत होते. ते सर्व भगवीं वस्त्रे परिधान केलेले होते. त्यात कित्येक निरनिराळे मठाधिपती व त्यांचे शिष्य असावेत असे दिसत होते. त्यांच्या मागील रांगांवरून इंग्रजी पद्धतीचा पोषाख केलेली सरकारी अधिकारी वगैरे मंडळी दिसत होती. त्यांच्या ही मागील खुच्यावरून हिमाचल प्रदेश, उत्तर प्रदेश, मध्यप्रदेश, आसाम, बंगाल, महाराष्ट्र वगैरे प्रातांतले गृहस्थाश्रमी सुमुक्षु मंडळी साध्या पोषाखात बसलेली दिसत होती. सभामंडप फारच विस्तीर्ण प्रमाणात बांधलेला असावा. त्यांच्या मधील खांबास तसेच छतास किनखापी कापड लावलेले होते. व्यासपीठावर तसेच सर्व मंडपभर आडव्या उभ्या रंगी वेरंगी पताका बांधलेल्या होत्या. रोषणाईकरिता किटसन् गॅस बत्यांची सोय केलेली होती.

परीक्षणात पद्धनाभची शनिवार व रविवार या दोन्ही दिवशी केलेली अध्यक्षीय भाषणे व त्यांचा गोषवारा छोक्या स्वरूपात परंतु साधारण सविस्तरच छापलेली होती. ती अशी.....अध्यक्षांचे प्रास्ताविक भाषण.

सर्वश्रेष्ठ संन्यासाश्रम ललामभूत स्वामी महाराज पूज्य मठाधिपति व घर्मसुमुक्षु बंधुभगिनींनो —

आजच्या शुभदिनी या महान् मंगल प्रसंगी थोर विभूतिमान स्वामी अखंडानंदजी महाराजांचे बहुमोलाचे मांगदर्शन आपणांस अध्यक्षीयपदावरून मिळगार नाही याबद्दल येथें जमलेल्या सर्वास अत्यंत वाईट वाटणे साहजिकच आहे. त्यांचा प्रतिनिधि या नात्याने त्यांच्याच आज्ञेवरून मी हे अध्यक्षपद स्वीकारले आहे. आपणही त्यास मान्यता दिली आहे याबद्दल मी आपला आभारी आहे. हा थोर पदावर बसण्याची खरोखर माझी लायकी नाही याची मला पूर्ण जाणीव आहे. केवळ स्वामीजींच्या आज्ञेचा भंग व आपल्या सर्वांच्या इच्छेचा

अनादर मजकङ्गन होऊं नये म्हणूनच मी नम्रपणे हें काम करीत आहे. सर्वप्रथम या अखिल धर्मपरिषदेचा उद्देश मी आपणांस थोडक्यांत निवेदन करतो.

आपण रहात असलेल्या पृथ्वीच्या या पाठीवर निरनिराळ्या खंडातून व देशांतून कितीतरी निरनिराळ्या धर्माची आजतागायत निर्मिति झाली. त्या धर्माचे असंख्य अनुयायी आपापल्या देशात वस्ती कस्तन त्याच धर्माच्या शिकवणुकीचे व संस्काराचे जतन व पालनपोषण करीत आहेत. तसे पालनपोषण आजपर्यंत पिढ्यान पिढ्या त्यानी केलेले आहे व यापुढे ते ते करीत राहतीलच परंतु त्या धर्मातून प्राप्त झालेल्या निव्वळ भिन्नसंस्कारांमुळे किंवा चालीरीतींमुळे धर्माधर्माच्या मूळतत्त्वांत सुद्धा भिन्नता आली आहे असें मानणे चुकीचे होईल. तत्वतः धर्माधर्मात मुळी सुद्धा फरक नाही. फरक धर्माच्या फक्त बाह्यस्वरूपातच दिसतो, या सर्व गोष्टींचा विचार करता सर्व धर्माचे ऐक्य साधणे किंबहुन अखिल मानव जातीच्या कल्याणाचा म्हणून एक विश्वधर्म पृथ्वीतलावर स्थापणे आपणास जड वाढू नये. तसा प्रयत्न करणे या परिषदेचे मुख्य कार्य आहे. हा उद्देश किंवा हे कार्य एकदम सफल न झाल्यास सर्व धर्मात सांगितलेली आहेत व जी विश्वधर्माची मूलभूत तत्वे म्हणून स्वीकारावयास हरकत नाहीत अशी तत्वे प्रकर्षने व पुन्हा पुन्हा त्यांच्या अनुयायांसमोर ठेवणे हे कार्यपरिषद आपले पवित्र कर्तव्य समजते.

पृथ्वीतलावरील मानव मग तो कुठेही रहात असो; त्याच्या त्रयांगांत म्हणजे शरीर, मन व बुद्धी या त्रयीमध्ये एकच परमात्मतत्त्व सामावलेले आहे व त्यामुळे सर्व मानवांची मते तत्वतः सारख्याच दुःख व आनंद या भावनांनी वर खाली होतात. जसे त्यांच्या निरनिराळ्या विचारांत सुद्धा तात्त्विक हृष्टया एक गूढ एकत्व असतेच व त्यांच्या बुद्धीचेही गुणधर्म सारखेच असतात. वर करणी निरनिराळ्या मानवामध्ये शरीर, मन व बुद्धी यांत विविध फरक दिसले तरी ते वरवरचेच फरक आहेत. थोडक्यात मानव हा तत्वतः एकच परमात्मतत्त्वांचा सारभूत आणि अंशस्वरूप असा आहे. तेव्हा निव्वळ संस्कार व चालीरीती वेगळ्या असल्या तरी तत्वतः अभिन्न स्वरूपाच्या मानवाला भिन्न कस्तच शकत नाही. हे सर्व जरी खरे असले तरी देखील भिन्न धर्मामुळे जगात पूर्वी युद्ध सुद्धा झाली, मानवी रक्ताचे पाट पण वाहिले, तेव्हा हळीच्या बुद्धिसुग्रात

या धर्मधर्मात्म्या वरच्या फरकासुळे कलह निर्माण होऊ नवे व सर्व धर्मानी एकरूप आणि सलोख्याने पृथ्वीवर नांदावे यासाठी प्रयत्न करणे हा या धर्मपरिषदेचा दुसरा उद्देश आहे.

तिसरा आणि शेवटचा परंतु अत्यंत महत्त्वाचा उद्देश असा आहे की चराचरामधून भरलेले परमात्मरूप, निराकार, निर्गुण, सर्वव्यापी, सर्व शक्तिमान्, चिरंतन, आनंददायी, दयाळू व ज्ञानमय असल्यासुळे निरनिराळ्या धर्मस्वरूपात सुद्धा तत्वतः या त्याच्या विविध अंगोपांगांनी ते तत्व प्रकट झाले पाहिजे. काही धर्मात मूर्तिपूजा आहे तर काही धर्मात देवळे, मशिदी, चर्च वगैरे प्रतीकांची पूजा आहे. काही ठिकाणी निराकार, निर्गुणाची पूजा आहे. या त्याच्या विविध स्वरूपाच्या उपासना शेवटी मानवाच्या आत्मज्ञानाला पोषक व्हाव्या व विश्वैक्यरूप संस्कृतीची त्यातून निर्मिती आणि वाढ व्हावी. अनावश्यक, उगाच पूर्वीपार चालत आलेल्या क्रियांना व संस्कृतींना आव्हा बसावा, त्यांची बन्ध्याच अंशांत छाटाछाट व्हावी व सर्वच धर्म सुबोध, सुटसुटीत व सर्वसाधारण माणसाला कळतील अशा रीतीने उभारले जावे असा अभिनव प्रयत्न करणे हा या परिषदेचा तिसरा उद्देश आहे.

सर्व निरनिराळ्या प्रतिनिधींस माझी नम्र विनंती आहे की त्यांना वरील तीन उद्देशांना धरूनच भाषण करण्यास वेळ पंधरा मिनिटे दिला जाईल.

मी आता ही परिषद सुरु ज्ञाल्याची घोषणा करतो.

अपूर्ण.....

ईश्वर-साक्षित्वाच्या खुणा

निवेदक :- चिपळूणकर गुरुजी

खूण पहिली—

ईश्वर-साक्षित्व म्हणजे काय. ईश्वर ज्या कोणा घटनेला, प्रसंगाला साक्षी आहे अगर आपले तेथे असणारे अस्तित्व, लक्ष पटवून देतो ती घटना, तो प्रसंग अगर स्थिति म्हणजे ईश्वर-साक्षित्व व त्याच्या त्या ठिकाणी अस्तित्वाची होणारी-प्रकर्षने प्रकट होणारी जाणीव म्हणजेच ईश्वरसाक्षित्वाची खूण. म्हणजेच एक अनुभव. हा अनुभव कोणाही माणसाचा ज्याच्या त्याच्या श्रद्धे-प्रमाणे प्रसंगानुरूप असू शकेल. पण तो जाणून घेण्यांतही एक प्रकारचा अननुभूत असा आनंद असतो. हा आनंद इतराना सांगण्याने द्विगुणित होतो व असणारी श्रद्धा दृढ होते-वाढीस लागते.

या नश्वर व अस्थिर जगांत जर मानवाला आपल्या आचरणांत स्थिरत्व आणावयाचे असेल व जीवनान्ती स्थिर स्थान, अपर कल्याण, मोक्ष मिळवायचा असेल तर कांहीं स्थिर व स्थित गोष्टीचे अस्तित्व मूलतः मानावयास लागते. ज्या निष्ठेने, मायेने आपण आपले माता-पिता मानतो, प्रथम मानतो व नंतर ओळखू लागतो. त्याप्रमाणे जगन्नियंत्या ईश्वराचे अस्तित्व, त्याचे स्थान, त्याची साक्ष-समक्ष ही ही मानावीच लागते. व नंतर ती वाढीस लागते. दृढ होते. अशीच कांहींशी माझी स्थिति श्रीसाई बाबांचे बाबरींत झाली. मी बाबांचे विषयी लहानपणापासून पुष्कळ ऐकत आलो होतो. पण त्यावेळी आमच्या घरांतही माझ्या वडिलांच्या बैठकींत त्यांच्या मित्रपरिवारांत ओघाओघानेच बाबाविषयी बोलणे होत असे. ते अर्थातच 'अस्ति-नास्ति' अशा उभयपक्षी होत असे, पण त्या चर्चेत बाबापेक्षां उपासनी महाराजांसंबंधीच जास्त बोलणे

होत असे. अर्थात वडिलांच्या व त्यांच्या मित्रपरिवारांचे मानाने आम्ही लहान. अत एव ‘मुख’ म्हणून आम्हाला स्थान नाहीच. तरीही मनुष्याचे ‘मन’ ही एक विचित्र वस्तु, इंद्रिय आहे. त्याने या सर्व गोष्टी ग्रहण केल्या व त्या काळेकरून मनःपटलावर दृढ झाल्या. पुढे त्याच स्मृतीना पुन्हा उजाळा आला तो साधारणपणे १९४७ चे सुमारास. येथून पुढे त्यांच्या साक्षित्वाच्या खुणा पटण्यास आरंभ झाला. या खुणा मजजवळ पुष्कळ आहेत. त्या या लेख-मालेतून भाविक-श्रद्धालू वाचकांसाठी देण्याचा मानस आहे. त्यांचा अर्थातच एक क्रम असा रहाणार नाही. तरीही मी देणार आहे ती हकीगत अगदी नवी म्हणजे सन १९४९ च्या मे महिन्यातील आहे. इतर खुणा पुढे क्रमाने येतीलच. पण उलट क्रमाने नवी आठवण प्रथम देतो.

बाबांच्या असंख्य भक्तांच्या असंख्य आठवणी. त्यांच्या साक्षीच्या, कृपेच्या खुणा या सुद्धा त्यांच्या त्याच्या श्रेष्ठप्रमाणे कमी अधिक कौतुकाच्या आश्रयाच्या असतील हें सांगणे नकोच. पण ज्याच्या त्याच्या परीने त्याच्या त्याच्या आठवणीचे त्याला त्याला कौतुक व बाबांच्या ठिकाणी भक्तिभाव, प्रेम-भाव असतोच. मला ही माझ्या या आठवणीचे कौतुक व प्रेम आहेच व बाबांच्या अगाध लीलेची मी ती एक खूणच मानतो. मी तो दि. २२ किंवा २३ मे गुरुवार अगर शुक्रवार असावा. मी दि. २५ मे रविवार ६९ रोजी नाशिक-शिर्डीस जाणार होतो. सहकुदुंब सहपरिवार जावयाचे होतें म्हणून वास्तव्यासाठी जागेची व्यवस्था होईल किंवा कसे याची चौकशी करावयाची होती. मी श्री आपटे या गृहस्थांस भेटण्यासाठी साई-निकेतनच्या कचेरीत गेलो होतो. ती वेळ मर दुगारी २।२॥ वाजण्याची होती. श्री. आपटे जागेवर नव्हते. सहायकांचे आदेशा प्रमाणे मी त्यांची वाट पहात बसलो होतो. ते दिवस उन्हाळ्याचे होते. मला अत्यंत तहान लागली होती. परंतु सर्वच अनोळखी लोक व ते कचेरीचे स्थान म्हणून मी पाणी विचारलेही नाही व मागितलेही नाही. परंतु मनांत मात्र सारखे पाणीच पाणी होत होते. तेव्हां सहज म्हणून मी श्रीसाई लीला मासिकाचा एकादा अंक पहाण्यास मागितला. शिपायाने काय ऐकले नकळे, पण त्याने स्वच्छ व थंडगार प्राण्याचा एक मोठा टंब्लर भरून मला आणून दिला. मी पाणी मागितले नव्हते तेव्हा सहजच मला फारच आश्रय

वाटले व मी ‘हे काय’ असे विचारले त्यावर त्यानी लगेच उत्तर दिले की “तुम्हाला तहान लागली आहे ना म्हणून पाणी आणले.” या उद्घारानी माझ्या मनाची अवस्था काय झाली हे मला माहीत. परंतु त्या पाणी आणून देणाऱ्या इसमांकडे पहाता पहाता माझेही डोळे कृतज्ञतेने व बाबांच्या अगाध लीलेने भरून आले. ते गृहस्थ जणु कांहीं बाबांच्याच वाणीने बोलले असे मला क्षणभर वाटले. खरे तर मला खूप तहान लागली होतीच व पाणी अत्यंत अवश्य होते पण तेथं पाणी मागण्याचाही तितकाच संकोच होता, हा संकोच व माझी तहान बाबानीं जाणली व त्यानाच मला पाणी पाठवले होते यांत मला तरी तिळमात्र शंका नाहीं, व मीही हेच श्री आपटे यांचे जवळ बोलून दाखवले; कारण तेवढ्यांत ते आले होते. माझ्या तोङ्गून अगदी सहज बाबांचेच शब्द बाहेर पडले कीं “तुमचा मी भार वाहीन सर्वथा नव्हे हे अन्यथा-वचन माझे अशा असतात ईश्वर-साक्षित्वाच्या खुणा !

श्रीसाईबाबासंवंधी अनुभव

श्री. जगदीश क. सुनशी यांना आलेल्या श्रीसाईबाबा संबंधीं अनुभवांचा पहिला हसा या अंकीं दैण्यात आला असून दुसरा मनोवेधक हसा पुढील अंकीं प्रसिद्ध होईल. भवन्स जर्नल या पाक्षिकाच्या गेल्या दोन अंकांतून प्रसिद्ध झालेल्या लेखाचा हा स्वैर अनुवाद आहे.

समाधीनंतरही भक्तांना दर्शन

श्रीगोद्वलेकर महाराजांच्या आठवणी

श्रीगोद्वलेकर महाराज हे संत होते. ते संत होते याचा साधा अर्थ असा की त्यांना ईश्वराचा साक्षात्कार झालेला होता (त्यांना ईश्वराचे अपरोक्ष ज्ञान झालेले होते, त्यांच्या देहबुद्धीचे मरण त्यांनी स्वतः पाहिले होते) “ मी देह आहे ” अशा जाणिवेने वागणारे जे सामान्य जीव असतात त्यांना मृत्यूचे भय वाटते. कारण मृत्यूने तात्पुरता तरी त्यांना देहाचा नियोग होतो, परतु श्रीमहाराजांसारख्या संतांना अमृतत्वाची प्राप्ति झालेली असल्यासुक्ळे देहाच्या वियोगाचे भय उरलेले नसते. तिकडे परमात्मा पसरला असून या सृष्टीत आनंदाशिवाय दुसरे कांहीं नाही असें ते सांगत मीपणा गेल्यासुक्ळे सर्व कर्माचा नाश होऊन भगवंताचे नाम काय तें शिल्लेक उरतें. देह जिवंत असतांना त्याचे अस्तित्व नामामध्ये असतें, त्याचप्रमाणे देहपतन झाल्यावर देखील त्याचे अस्तित्व नामामध्येच असते. या जगांतील जे जीव आध्यात्मिक प्रगतीची खटपट करीत आहेत त्यांना मदत करण्याचे काम संत करीत असतात. संताने एखाद्या शिष्याला हातीं धरला, की तो शिष्य भगवंताच्या साक्षात्कारास पात्र होईपर्यंत त्याला सर्व प्रकारचे सहाय्य देण्याची जवाबदारी तो संत स्वीकारीत असतो. म्हणून संत देहाने जरी गेले तरी त्यांच्या शिष्यांच्यासाठीं आणि इतर भाविकांच्यासाठीं ते जागृत असतात व वेळोवेळीं आपल्या अस्तित्वाचे पुरावे सुद्धां देतात. श्रीमहाराज म्हणत, “ ज्याला एकदां मीं आपला म्हटला त्याला मीं कधीं सोडला नाहीं. त्याने मला सोडविण्याचा प्रयत्न केला तरी मी त्याला सोडत नाहीं.” या शब्दावरून संतांची जवाबदारी केवढी मोठी असते याची कल्पना करावी. पण संत हे सूक्ष्म सृष्टीमध्ये विहार करीत असतात आणि आपण या जड सृष्टीमध्ये तीच सर्वस्वी खरी आहे आहे असें समजून जगतों. कधीं कधीं आपली वृत्ति सूक्ष्म बनते आणि त्या वेळी ती संताच्या हृदयापर्यंत जाऊन पोचते अशा प्रसंगी प्रतिक्रिया म्हणून कानांत शब्द ऐकूं येतात, किंवा प्रत्यक्ष दर्शन घडते किंवा सुंदर

सुवास येतो किंवा संकटामध्ये मदत मिळते. खरे पाहिले असतां संताच्या चरित्रामध्ये असल्या गोष्टीना गौण महत्व असते. ज्या तत्वाच्या पायी त्या संताने स्वतःचें जीवन वाहिले त्याच तत्वासाठी आपल्या जीवित्वाचा होम करण्यास सिद्ध असणारीं माणसे मागे तयार होणे हा त्या संताच्या अमरत्वाचा खरा खरा पुरावा होय. श्रीमहाराजांनी भगवंताच्या निष्ठेसाठी आपले जीवन वाहून टाकले. भगवंताला, त्याच्या निष्ठेला, त्याच्या ब्रेमांत ते नाम असे म्हणत. म्हणून भगवंताचे नाम घेणाऱ्या माणसाला त्याचे खरे अस्तित्व पटले असे म्हणावयास हवे हे जरी खरे, तरी त्यांनी देह ठेवल्यावर आजपर्यंत ज्या ज्या लोकांना त्याचे अस्तित्व अनुभवास आले त्या लोकाना प्रसंग येथे वर्णन केले आहेत. तरी जेथे भगवंताचे नाम असेल तेथे श्रीमहाराजांचे खरे अस्तित्व अनुभवास येईल हे पुन्हां सांगावेसे बाटते.

तेलगी लोकांना अनुग्रह

श्रीमहाराजांनी देह ठेवल्याचे तिसऱ्या दिवशी कांही कोमटी मंडळी गोंदबल्यास आली. श्रीमहाराज नुकतेच समाधिस्थ झाले हे पाहून त्या सर्वांना अतिशय वाईट वाटले. त्याची हकीगत अशीः— बिदरहळळी येथें उत्सव चालूं असतां हे कोमटी लोक त्या ठिकाणी आले. आपणास अनुग्रह देण्याविषयीं श्रीब्रह्मानंदांना त्यांनी विनंति केली. श्रीब्रह्मानंद म्हणाले, ”तुम्ही थोडे थांबा. माझ्यापेक्षा माझे गुरु फार श्रेष्ठ आहेत. ते येथे येणार आहेत त्याच्याकडून मी तुम्हाला अनुग्रह देववीन. ते कोमटी आठपंधरा पण श्रीमहाराज आले नाहींत म्हणून ते परत आपल्या गांवीं गेले. कांहीं वर्षे गोल्यावर गोंदबल्यास जाऊनच आपण श्रीमहाराजांचा अनुग्रह घ्यावा हा हेतु मनांत घरून ते इतक्या लांब आले आणि केवळ तीन दिवसांनीच त्यांची चुकामूक झाली. ते सगळे स्त्रीपुरुष घाय मोकळून रङ्ग लागले व स्वतःस अत्यंत भाग्यहीन समजून निराश झाले. पुढीं काय करावें हें त्यांना सुचेना. त्या वेळीं अप्पासाहेब भडगांवकर यांनी त्यांना सांगितलें की, “तुम्ही असे निराश होऊं नका. तुम्हीं सर्वजण रात्रीं श्रीमहाराजांची प्रार्थना करा व तेथेंच समाधिसमोर निजा. तुमचें काम होईल.” त्याप्रमाणे ती मंडळी प्रार्थना करून समाधिसमोर निजली. पहाटे सर्वांना श्रीमहाराजांनीं दर्शन दिलें.

शिवरात्किंच खेळ

श्रीसाईलीला अनुवाद द्वारा दिल्ली के श्रीसाईलीला आश्रम से

(विश्वातील क्रिया) :-

शिवासवे ही शक्ति खेळते विश्वाच्या अंगणी ।
पक्षी गातसे स्तुतिगान त्या साथ देइ पक्षिणी ॥ १ ॥

सुगंध-भरली फुलें घेऊनि नाचे लतिकाराणी ।
फळे डोलति आनंदाने निसर्ग आला फुलुनी ॥ २ ॥

मानव करितो ध्यान शिवाचे” शिवो-अहं” ह्मणुनी ।
शक्ति परी ती तयास भुलवि स्वतःकडे खेचुनी ॥ ३ ॥

(कैलासा वरील शिव-पार्वति यांची प्रतिक्रिया) :-

द्विधा स्थिती ही बघुनि नराची शंकर धाले मर्नी ।
सखी पार्वति उभी बाजुला हसते गालातुनी ॥ ४ ॥

(श्रीसाईनाथांचा मानवास प्रेमळ उपदेश व आशिर्वाद) :-

कशास मोठा घास मुखी तू घेसि नरा कोंबुनी ।
पचेल तितुके अन्न सेबुनी रहा सुखी जीवनी ॥ ५ ॥

बनता बनता बनेल तुझि ही वृत्ति एकवचनी ।
सीतेसह मग येशिल परतुन स्वतः राम बनुनी ॥ ६ ॥

पुनीत होता करित ध्यान तू नम्रभाव धरूनी ।
स्वयेंचि शंकर मग येउनि तुज घेतिल सामाउनी” ॥ ७ ॥

— शाम जुवळे

शिरडी-वृत्त

मार्च १९७०

या महिन्यात मार्गील महिन्याप्रमाणे भक्तांची गर्दी, शाळेच्या सहळी, कृषिविद्यालयाच्या सहळी, यात्राकंपनीच्या बसेस पुष्कळशा आल्या होत्या. कांहीं कलाकारानीं श्रीपुढे हजेरी दिली ती खालीलप्रमाणे:—

कीर्तन

ह. भ. प. जेऊरकर बाबा मु. जेऊर जि. ता. नगर.

सं. गवई यांची कीर्तने नेहमीप्रमाणे झालीं.

ह. भ. प. लक्ष्मणबुवा शिर्डीकर यांचे (वारकरीसांप्रदायिक) कीर्तन झाले.

गायन

श्री. त्रिपुरी शंकर त्रिपाठी मु. सरखेड (अहमदाबाद)

म्युझिक टीचर गुजराथ राज्य.

श्री. एस. आर. चक्रवर्ती मुंबई.

श्री. रमेश जी. गायकवाड पुणे.

श्री. महादेव लक्ष्मण सावळे मु. मोळरी. (अमरावती) विदर्भ.

लोकनाट्य

श्री. पुंडलीक गंगाराम शेजवळ. मु. शिर्डी यांनी

लोकनाट्य कलाकारांची गायनाची हजेरी श्रींचे समोर दिली.

शिर्डी येथील हवापाणी उत्तम असून थोडासा उन्हाळा सुरु होत आहे.

रोगराई कांहीं नाहीं.

Statement of ownership and other particulars about Newspaper
(Shri Sai Leela) to be published in the First issue of every year
after last day of February.

FORM IV (See Rule 8)

1. Place of Publication.	Sai Niketan, 804-B, Dr. Ambedkar Road, Dadar, Bombay-14 DD.
2. Periodicity of its publication	Monthly.
3. Printer's Name :- Nationality :- Address :-	Shri Pandurang Dajiba More. Indian. Nirnaya Sagar Press, 26-28, Dr. M. B. Velkar Street, Bombay-2.
4. Publisher's Name :- Nationality :- Address :-	Shri Dattatraya Dinkar Patankar. Indian. Sai Niketen, 804-B, Dr. Ambedkar Road, Dadar Bombay 14DD.
5. Editor's Name :- Nationality :- Address :-	Shri Dattatraya Dinkar Patankar. Indian. Sai Niketan, 804-B, Dr. Ambedkar Road, Dadar, Bombay-14 DD.
6. Name & Addresses of individuals who own the Newspaper and Partners or Shareholders holding more than one percent of the total capital.	Shri Sai Baba Sansthan, Shirdi, (a Charitable & Religious institution) Post :- Shirdi. Dist :- Ahmednagar.

I, Dattatraya Dinkar Patankar, hereby declare that the particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

D. D. PATANKAR
(Signature of Publisher.)

Receiver,
Shri Sai Baba Sansthan,
SHIRDI.

1st April 1970.

Books published and sold by Sai Baba Sansthan, Shirdi

**श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी संस्थेतर्फे प्रकाशित
व विक्रीकरितां ठेवलेलीं पुस्तके**

(१)	श्रीसाईसच्चरित्र (मराठी)	श्री. दाभोळकरकृत	८-००
(२)	„ (हिंदी)	श्री. ठाकूर	५-५०
(३)	„ (गुजराठी)	श्री. सोमपुरा	५-००
(४)	„ (इंग्रजी)	Shri Gunaji	६-२५
(५)	„ (Kannad)	N. S. Anantha Raum	६-००
(६)	A Glimpse of Indian Spirituality-by Pradhan		१-५०
(७)	A Glimpse of Indian Spirituality (Telugu)		१-००
(८)	श्री साईलीलामृत (मराठी)	श्री. आगास्करकृत	२-७५
(९)	साईबाबा-अवतार व कार्य (मराठी)	श्री. धोऱ	२-००
(१०)	साईबाबांचे ४ अध्याय (मराठी)	श्री. दासगण	०३-५०
(११)	सगुणोपासना (मराठी)	श्री. भीष्म	०३-२५
(१२)	„ (गुजराठी लिपीत)	श्री. भीष्म ००-२५	
(१३)	श्री रुद्राध्याय ११ वा (मराठी)	श्री. दाभोळकर	००-१२
(१४)	कीर्तन पंचक (मराठी)	श्री. देव	१-५०
(१५)	शीलधी (मराठी)	डॉ. गव्हाणकर	००-७५
(१६)	श्री साईगीतांजलि (मराठी)	कवि श्रीपाद	००-१२
(१७)	Guide to Shirdi (English)		००-१२
(१८)	स्तवनमंजिरी व सुमनांजली (मराठी)		००-२०

व्ही. पी. ची पद्धत नाही.

Colour pictures of Sai Baba by Neroy

Commission to Sellers 25% except on 2 to 10 for which only 25 P. and 50 P. for No. 1. Postage Extra (minimum purchase of Rs. 15). Can be had from :

1. Receiver Shri Sai Baba Sansthan,
P. O. Shirdi., Dist. Ahmednagar.
2. Sai Baba Office 'Sai Niketan,'
Dr. Ambedkar Road, 804 B Dadar, Bombay 14.